Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Zitting 1979–1980

15 800

Ontwikkelingsplan voor het voortgezet onderwijs

Hoofdstuk VIII
Departement van
Onderwijs en
Wetenschappen

Nr. 144

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Aan de heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 12 september 1980

Hierbij stuur ik u een notitie, getiteld: Geïntegreerd voortgezet onderwijs in enkele landen: nadere uitwerking ten behoeve van de behandeling van het Ontwikkelingsplan voor het voortgezet onderwijs op 15 september aanstaande.

De Minister van Onderwijs en Wetenschappen,
A. Pais

Geïntegreerd voortgezet onderwijs in enkele landen

Inleiding en conclusies

Bij de behandeling van het Ontwikkelingsplan van het voortgezet onderwijs in de vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen op 19 mei jongstleden hebben wij een eerste notitie verstrekt aan de leden van de commissie betreffende de mate van integratie van het voortgezet onderwijs in relevante landen. Daarbij is aangegeven dat voor zover mogelijk bepaalde aspecten nader zouden worden uitgewerkt in een vervolgnotitie.

Hierbij stuur ik u een nadere uitwerking van deze eerste notitie. Voor een goed begrip van deze notitie willen we het volgende opmerken:

– Deze notitie geeft in vergelijking met de notitie van 19 mei een nadere uitwerking; echter van een uitputtende en afdoende uitwerking kon geen sprake zijn. Voornamelijk de geringe toegankelijkheid, de slechte vergelijkbaarheid, de uiteenlopende dateringen van het materiaal zijn er debet aan dat een volledig gedocumenteerd antwoord niet mogelijk is, gegeven beperkingen van tijd en mankracht.

– Bij de keuze van de landen hebben we ons laten leiden door overwegingen zoals: vergelijkbare industriële ontwikkeling en vergelijkbare maatschappelijk-politieke ontwikkeling. Als uitzondering op deze regels is ook gekeken naar Oost-Duitsland ten einde ook enig zicht te bieden op Oostelijk Europa.

– Integratie in het voortgezet onderwijs is een verschijnsel dat niet los gezien kan worden van differentiatie. Onder differentiatie verstaat De Koning het doen ontstaan van verschillen tussen de delen van een onderwijsstructuur ten aanzien van één of verscheidene aspecten. Afhankelijk van de omvang of het structurele niveau van het onderwijssysteem kan men onderscheid maken tussen interscholaire, interklassikale en intraklassikale differentiatie; of, in de woorden van Lagerwey, institutionele, externe en interne differentiatie. Het betreft hier onderscheidenlijk de differentiatie naar schoolsoorten; de differentiatie naar klassen of instructiegroepen binnen een bepaalde school of scholengemeenschap (bij voorbeeld in de vorm van «tracking»: het kiezen tussen vakkenpakketten; «setting»: niveaudifferentiatie per vak; of «streaming»: vorming van homogene parallelklassen); en de differentiatie binnen klasseverband.

De differentiatie zoals bedoeld in de WVO is institutionele en externe differentiatie. De WVO is in haar opzet bepaald door de institutionele differentiatie. Uit de opzet van de WVO blijkt duidelijk dat men de interne differentiatie toen niet goed mogelijk achtte.

In het ontwikkelingsplan wordt deze interne differentiatie onder bepaalde voorwaarden wel goed mogelijk geacht. Deze drie vormen van differentiatie overziende, kan men stellen dat indien er sprake is van geïntegreerd voortgezet onderwijs de institutionele differentiatie na enige tijd verdwijnt, zoals blijkt uit het onderhavige materiaal.

– Uit het materiaal blijkt verder dat zowel externe als interne differentiatie *binnen vormen van geïntegreerd voortgezet onderwijs voorkomt*.

– De differentiatievormen blijken van invloed te zijn op de mate van selectiviteit van het onderwijsbestel. Voor bepaalde soorten vervolgonderwijs worden bijna altijd bepaalde vakken en/of niveaus geëist. Deze eisen vanuit vervolgopleidingen hebben een terugwerkend effect op het geïntegreerd voortgezet onderwijs dat daarom in de laatste leerjaren een selectiever karakter gaat krijgen. Dit geschiedt vaak na het 14/15de jaar in een geïntegreerde school die daarnaast een flink stuk gemeenschappelijk programma handhaaft.

– Geïntegreerd voortgezet onderwijs komt in het merendeel van de onderzochte landen voor. Definieert men geïntegreerd voortgezet onderwijs als de vorm van onderwijs waar alle leerlingen van een bepaalde leeftijdscategorie naar toe gaan, dan zien we er aanzienlijke verschillen optreden. In sommige landen voor de 15- en 16-jarigen nog binnen de populatie, in andere vindt er reeds uitsplitsing plaats op 12/13-jarige leeftijd.

Beziet men het geïntegreerd voortgezet onderwijs op het al of niet voorkomen van interne en/of externe differentiatie, dan levert dit het volgende beeld. In de onderzochte landen is na het 14de levensjaar nergens sprake van ongedifferentieerd geïntegreerd voortgezet onderwijs. Via interne differentiatie treden er verschillen op tussen leerlingen voor wat betreft de leerweg die men volgt alsook voor wat betreft de toekomstige doorstroommogelijkheden.

– De verhouding tussen het gemeenschappelijke en het niet-gemeenschappelijke deel verschilt in de bestudeerde landen. De Scandinavische landen zijn bijvoorbeeld gericht op een grotere omvang van het gemeenschappelijke deel dan bijvoorbeeld Frankrijk.

– De invoering van geïntegreerd voortgezet onderwijs kan verschillend verlopen. Er kan direct gekozen worden voor eensporigheid zoals bijvoorbeeld in Zweden, Denemarken, deelstaat West-Berlijn. Ook kan gekozen worden – al of niet tijdelijk – voor een tweesporigheid, waarbij naast het bestaande institutionele gedifferentieerde stelsel een stelsel met interne of externe differentiatie bestaat zoals bij voorbeeld in Engeland, waar 80% van de leerlingen naar de comprehensive school gaat.

– De lengte van een periode waarin de leerlingen geïntegreerd voortgezet onderwijs volgen verschilt aanzienlijk per land. Daartoe verwijzen wij nogmaals naar diagram V uit de notitie voor 19 mei jongstleden.

BELGIË

Algemeen

In België is de leerplichtige leeftijd: 6–16 jaar. Op 6-jarige leeftijd vangt het basisonderwijs aan, dat 6 leerjaren omvat. Op 12-jarige leeftijd begint het voortgezet onderwijs. Men kent in België twee typen voortgezet onderwijs: het Vernieuwd Secundair Onderwijs (VSO) en het traditionele voortgezet onderwijs. In feite kent België dus een tweesporig systeem, waarbij enerzijds sprake is van een op weg zijn naar geïntegreerd systeem en anderzijds een categoriaal gedeeld systeem.

Toelichting

Basisonderwijs

Het basisonderwijs loopt van het zesde tot en met het twaalfde levensjaar. Het onderwijsleerplan is opgebouwd volgens het leerstofjaarklassensysteem. Afgezien van het speciaal onderwijs vindt in het basisonderwijs geen differentiatie plaats. Het systeem van zittenblijven bestaat echter wel.

Voortgezet onderwijs

In 1975 is het Vernieuwd Secundair Onderwijs (VSO) ingevoerd voor de Rijksscholen. In de grote steden werd dit systeem ook overgenomen door een aantal bijzondere scholen. Het VSO is bedoeld voor leerlingen van ± 12 tot ± 18 jaar. Het bestaat uit drie fasen, aldaar graden genoemd, van elk twee leerjaren:

- de observatiegraad: 12–14 jaar;
- de oriënteringsgraad: 14–16 jaar;
- de determinatiegraad: 16–18 jaar.

Leerplan van het VSO

De *observatiegraad* omvat de eerste twee leerjaren van het VSO. De nadruk ligt hierin op de gemeenschappelijke vorming.

In het eerste leerjaar worden per week 32 lesuren verzorgd, waarvan 31 gemeenschappelijk. Voor het resterende uur bestaat de keuzemogelijkheid: Latijn, antieke cultuur of wetenschappelijk werk.

Ook in het tweede leerjaar is het programma nog grotendeels gemeenschappelijk. Het lesrooster omvat 32 of 34 uur (al naar gelang de gekozen opties), waarvan 25 uur gemeenschappelijk. De keuzemogelijkheden voor de resterende uren zijn: klassieke talen (7 uur), moderne talen (7 uur), mechanica - elektriciteit (9 uur), hout - bouw (9 uur), personenzorg en algemene voeding (9 uur), kleding (9 uur).

Het derde en vierde leerjaar vormen de *oriëntatiegraad.* (Deze leerjaren worden gevolgd aan het Koninklijk lyceum, het Koninklijk atheneum en het Rijksinstituut voor technisch onderwijs). Aan de oriëntatiegraad kan een vervolmakingsjaar en/of een specialisatiejaar worden toegevoegd.

In de oriëntatiegraad kunnen de volgende drie afdelingen worden onderscheiden:

– *doorstromingsafdeling:*

Deze afdeling bereidt voor op het hoger onderwijs, maar biedt tevens de mogelijkheid om een plaats in het beroepsleven te bekleden. In het derde jaar worden totaal per week 32, 34 of 36 lesuren gegeven, al naar gelang de gekozen opties. Hiervan zijn 24 of 25 uur gemeenschappelijk, de resterende uren worden besteed aan keuzevakken. Het vierde leerjaar kent een zelfde aantal lesuren per week als het derde, waarvan 23 of 24 uur gemeenschappelijk;

– *kwalificatieafdeling:*

Deze afdeling leidt op tot getuigschriften van vakbekwaamheid in bepaalde vakken. De afdeling kan worden onderscheiden in een korte (14–16 jaar) en een lange (14–18 jaar) kwalificatie. De korte kwalificatie is een korte beroepsopleiding, waarna de leerling een vervolmakings- of specialisatiejaar kan volgen; de lange kwalificatie leidt op voor een beroep of het hoger onderwijs. In het derde leerjaar worden 36 lesuren gegeven, waarvan 7 gemeenschappelijk en de overige ter keuze. De keuzevakken betreffen een aantal verschillende beroepsrichtingen. De gemeenschappelijke vorming bestaat uit godsdienst, niet-confessionele zedenleer, moedertaal, tweede taal, wiskunde, sociale vorming en lichamelijke opvoeding;

– *beroepsafdeling:*

In de beroepsafdeling wordt hoofdzakelijk praktisch onderwijs gegeven dat rechtstreeks leidt tot een beroepskwalificatie. In het derde en vierde leerjaar worden in totaal 36 lesuren gegeven, waarvan 10 uur gemeenschappelijke vakken zijn: godsdienst, moedertaal, wiskunde, fysica, geschiedenis, aardrijkskunde, lichamelijke opvoeding.

Het vijfde en zesde leerjaar worden gevormd door de *determinatiegraad.* In totaal worden daar respectievelijk 32 en 34 lesuren gegeven, waarvan slechts 10 lesuren gemeenschappelijke vorming.

De determinatiegraad kent de volgende studierichtingen: klassieke talen, moderne talen, wiskunde, industriële wetenschappen, wetenschappen-biotechnieken, menswetenschappen, sportwetenschappen, economische wetenschappen, plastische opvoeding, muzikale opvoeding. Leerlingen uit de doorstromings- en kwalificatieafdeling kunnen hierna verder naar het hoger onderwijs.

Differentiatievormen in het VSO

Het onderwijs is in de eerste twee leerjaren van het VSO, afgezien van één keuze-uur in het eerste, en 7 à 9 uren in het tweede leerjaar, grotendeels gemeenschappelijk. Voor leerlingen die niet tot het eerste leerjaar kunnen worden toegelaten wegens leemten in hun basisopleiding, bestaat een apart eerste leerjaar, waarin verregaand geïndividualiseerd onderwijs wordt gegeven. Na dit jaar kan de leerling al naar gelang zijn prestaties naar het reguliere eerste leerjaar of naar het beroepsvoorbereidend leerjaar (tweede leerjaar). Vanaf het tweede leerjaar vindt uitgebreide keuzedifferentiatie plaats. De leerlingen blijven voor het gemeenschappelijk gedeelte in de jaargroep bijeen; voor de keuzevakken worden de leerlingen in groepen verdeeld.

Bij aanvang van de oriënteringsgraad kiezen de leerlingen uit een drietal afdelingen. Verandering van afdeling blijft echter binnen deze graad mogelijk. De afdelingen kennen gemeenschappelijke en keuzevakken.

In de derterminatiegraad krijgt de afdelingskeuze een meer definitief karakter. De determinatiegraad omvat een beperkt aantal gemeenschappelijke uren. Daarnaast worden keuzevakken aangeboden (reguliere en complementaire). Groepering van leerlingen vindt plaats op basis van gemeenschappelijke (keuze)vakken.

In het VSO wordt veel aandacht besteed aan nieuwe werkvormen met betrekking tot de begeleiding en beoordeling van leerlingen.

Afsluiting

Sedert 1975 is er sprake van een gespreide evaluatie, die door de school wordt afgenomen. Tevens bestaat in België een zogenaamde «homologatiecommissie», die diploma's van alle scholen controleert en goedkeurt. Deze commissie kan alle gegevens met betrekking tot een leerling opvragen en haar goedkeuring aan een diploma onthouden. Daarnaast vindt er nog controle plaats door de inspectie.

Voor de doorstroom naar hoger onderwijs dienen de kandidaten tevens de maturiteitsproef af te leggen, dat wil zeggen: over één hoofdvak, twee bijvakken en een dissertatie dient een tweede examen voor dezelfde «jurie», aangevuld met 4 universitair geschoolde buitenstaanders, te worden afgelegd die ook het schoolexamen heeft afgenomen.

Het ligt in de bedoeling op langere termijn de evaluatie, als afsluiting van de graden, zoveel mogelijk in te bouwen in het onderwijsleerproces, door middel van het opstellen en afnemen van summatieve proeven. Daarbij ligt het niet in de bedoeling bijzondere data vast te stellen, maar tracht men tot regulering te komen door het vastleggen van een vastgesteld aantal lesuren die besteed kunnen worden aan evaluatie: per vak maximaal 2 uur in het eerste en 4 uur in het tweede semester. Bij deze evaluatie maakt de leraar zelf opgaven. Hij wordt daarbij in eerste instantie door directeur/rector en verder door de inspectie gecontroleerd.

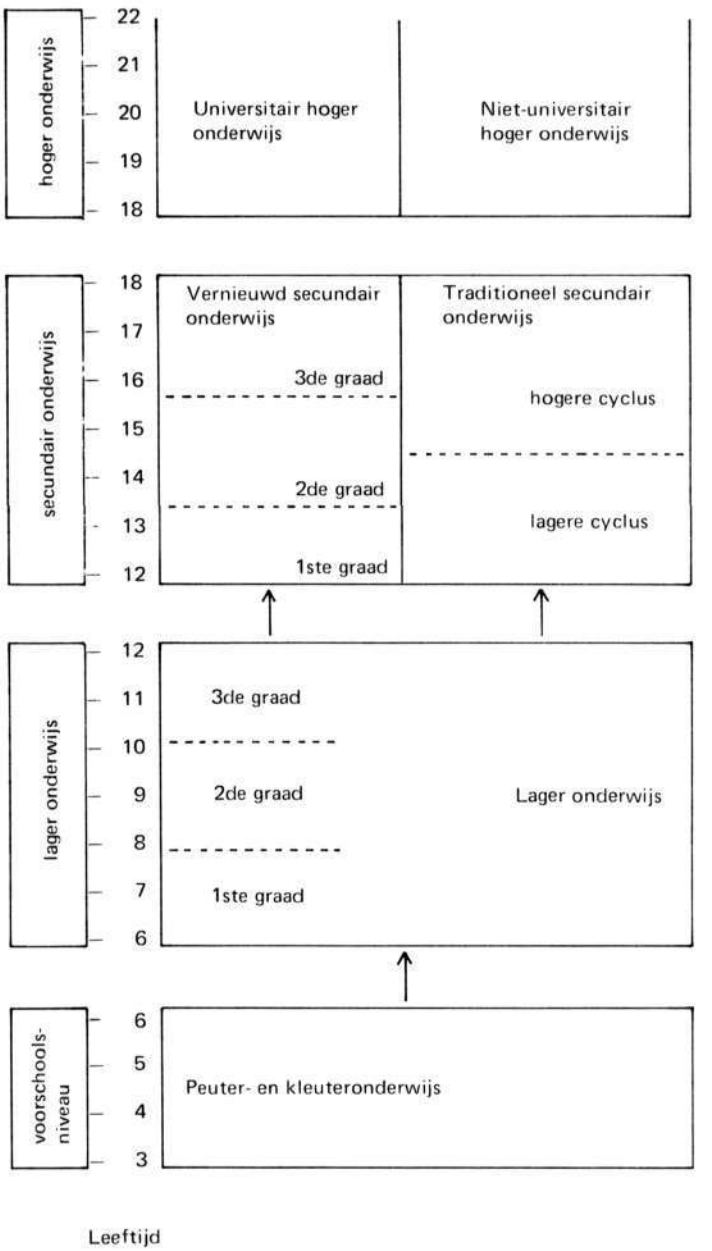
Conclusie

Het Belgische systeem van voortgezet onderwijs kent als belangrijke vorm van institutionele differentiatie het traditionele systeem. Daarnaast werd in de jaren zeventig een geïntegreerd systeem (het Vernieuwd Secundair Onderwijs) ontwikkeld.

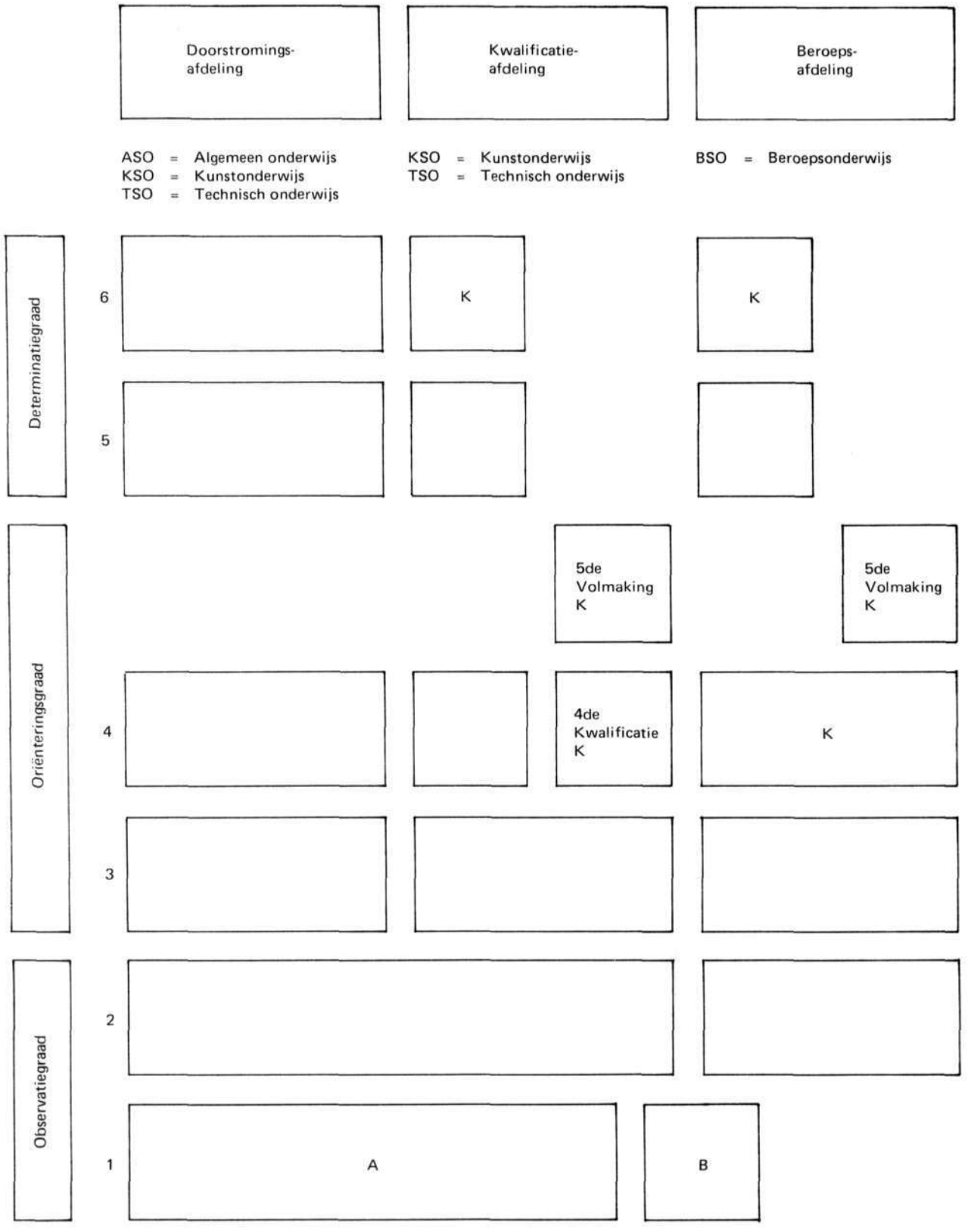
Binnen het VSO is er sprake van verschillende differentiatievormen van externe en interne aard.

Vanaf het tweede leerjaar vindt keuzedifferentiatie plaats, die in de observatiegraad nog de vorm van interne differentiatie aanneemt en daarna, vooral in de determinatiegraad, gezien kan worden als externe differentiatie.

Schema van het tweesporig onderwijssysteem in België

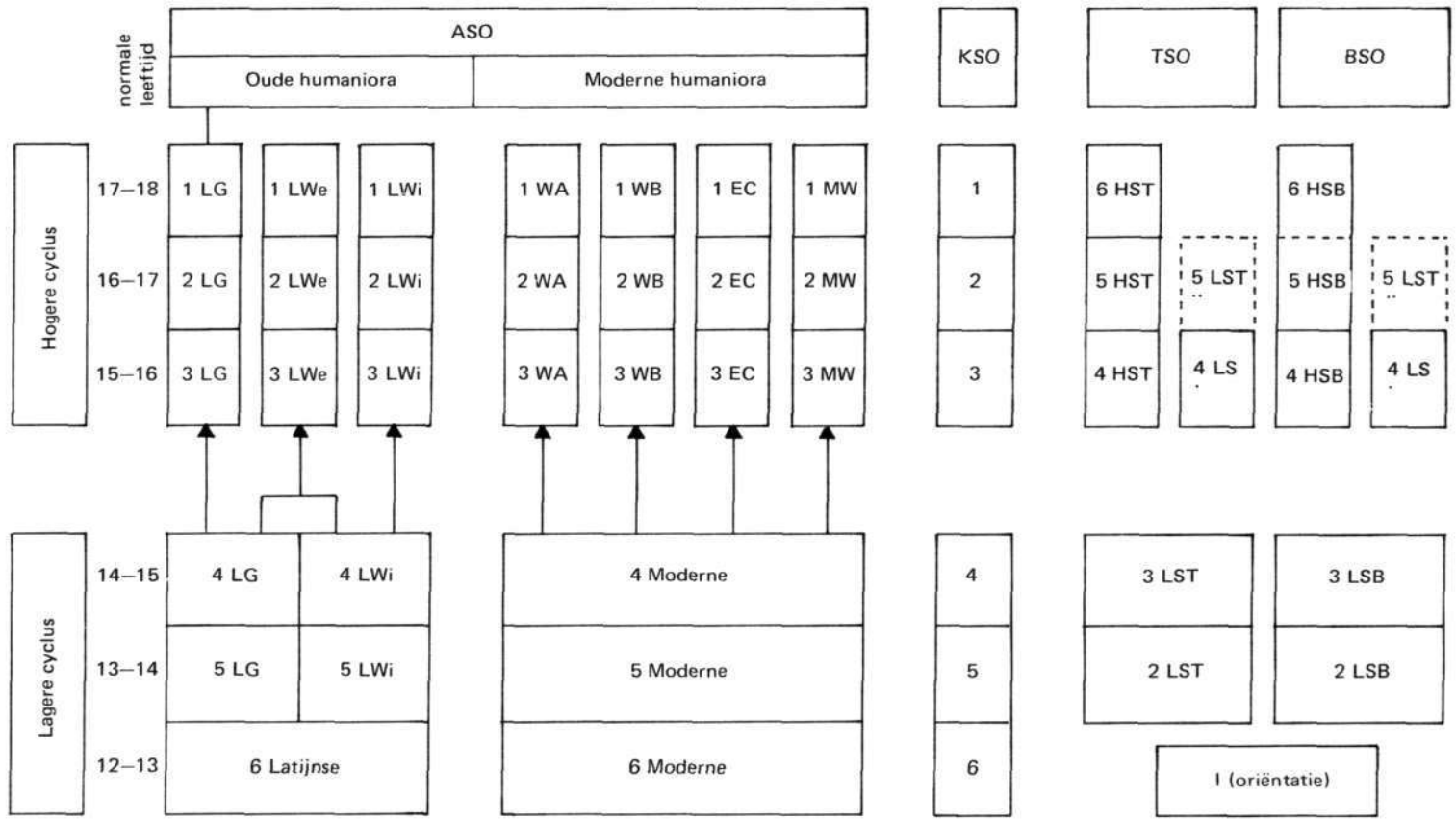

Structuur van het Vernieuwd Secundair Onderwijs

K = Leerjaar waarin een kwalificatiegetuigschrift wordt behaald.

Het Secundair Onderwijs van het type II of traditionele onderwijs in België

LG = Latijn-Grieks
LWi = Latijn-Wiskunde
LWe = Latijn-Wetenschappen
WA = Wetenschappelijke A
WB = Wetenschappelijke B
EC = Economische
MW = Menswetenschappen

LST = Lager secundair technisch
HST = Hoger secundair technisch
LSB = Lager secundair beroeps
HSB = Hoger secundair beroeps
. = finaliteitsjaar
.. = vervolmakingsjaar

FRANKRIJK

Algemeen

De leerplichtige leeftijd in Frankrijk loopt van 6–16 jaar. Van 6–11 jaar volgen de leerlingen basisonderwijs. Op 12-jarige leeftijd begint het voortgezet onderwijs. Het voortgezet onderwijs is in twee fasen verdeeld: de eerste fase duurt 4 jaar (11–15 jaar); de tweede fase bestaat uit een aantal vormen van onderwijs, variërend in lengte. Op ± 18/19-jarige leeftijd begint het hoger onderwijs.

Toelichting

Basisonderwijs

Het basisonderwijs is individueel gericht. Ieder kind kan naar eigen tempo de verschillende cyclussen (3 in getal) volgen. Er bestaan 5 niveaus en daarmee 5 klassen in de basisschool. De klassen worden niet strikt naar leeftijd ingericht. De Franse basisschool kent geen systeem van zittenblijven.

Het voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs is verdeeld in twee fasen. De eerste fase is opgedeeld in 2 maal 2 leerjaren (4 jaar) en wordt verzorgd door de «Collèges d'Enseignement Secondaire». De tweede fase bestaat uit verschillende opleidingen. Daarin zijn globaal te onderscheiden: korte beroepsopleidingen en langere algemeen vormende opleidingen verzorgd door de lycées, die opleiden voor verschillende typen baccalauréat, die toegang geven tot het hoger onderwijs. De lycées zijn onderverdeeld in een klassieke, twee moderne en een praktische richting.

In Frankrijk wordt het gehele onderwijs centraal geregeld, dus ook het leerplan, de interne schoolorganisatie en de onderwijsplanning. In 1975 is de wet-«Haby» gereedgekomen, waarin onder meer geregeld is, dat het collége als geïntegreerde vorm van voortgezet onderwijs wordt ingericht. Invoering van deze wet heeft in 1977 plaatsgevonden. Het collège is daarmee in de plaats gekomen van de onderbouw van de vroegere categoriaal ingedeelde lycea.

Het collège

Het collège is opgebouwd uit twee niveaus van elk twee jaar: de observatiecyclus en de oriëntatiecyclus.

In de *observatiecyclus* krijgen alle leerlingen hetzelfde onderwijs, dat bestaat uit drie fundamentele leerkernen: Frans, wiskunde en de levende taal. Tevens vindt er niveaudifferentiatie plaats in wiskunde, moedertaal en moderne vreemde talen. Daarnaast wordt één uur per week gereserveerd voor begeleiding. Het onderwijs in de observatiecyclus is erop gericht een aanvulling en verdieping te geven op het basisonderwijs en een voorbereiding op het secundaire onderwijs.

In de *oriëntatiecyclus* wordt ten dele een voortzetting gegeven aan het onderwijs in de observatiecyclus, maar daarnaast worden de leerling keuzemogelijkheden geboden, verschillend naar de aanleg en belangstelling van de leerlingen. Iedere leerling moet minstens één keuze doen. Deze keuzen kunnen reeds een min of meer beroepsgericht karakter hebben.

Differentiatievormen in het collège

De leerlingen worden in het collège in jaarklassen ingedeeld. Daarnaast worden groepen gevormd, die door de verschillende jaarklassen heenlopen (bij voorbeeld op basis van gemeenschappelijke keuzevakken, steun- of verdiepingsactiviteiten). In iedere cyclus zijn er voor de zwakke leerlingen extra ondersteuningsmaatregelen. Voor de begaafde leerlingen worden activiteiten georganiseerd ter verdieping van de kennis.

Afsluiting

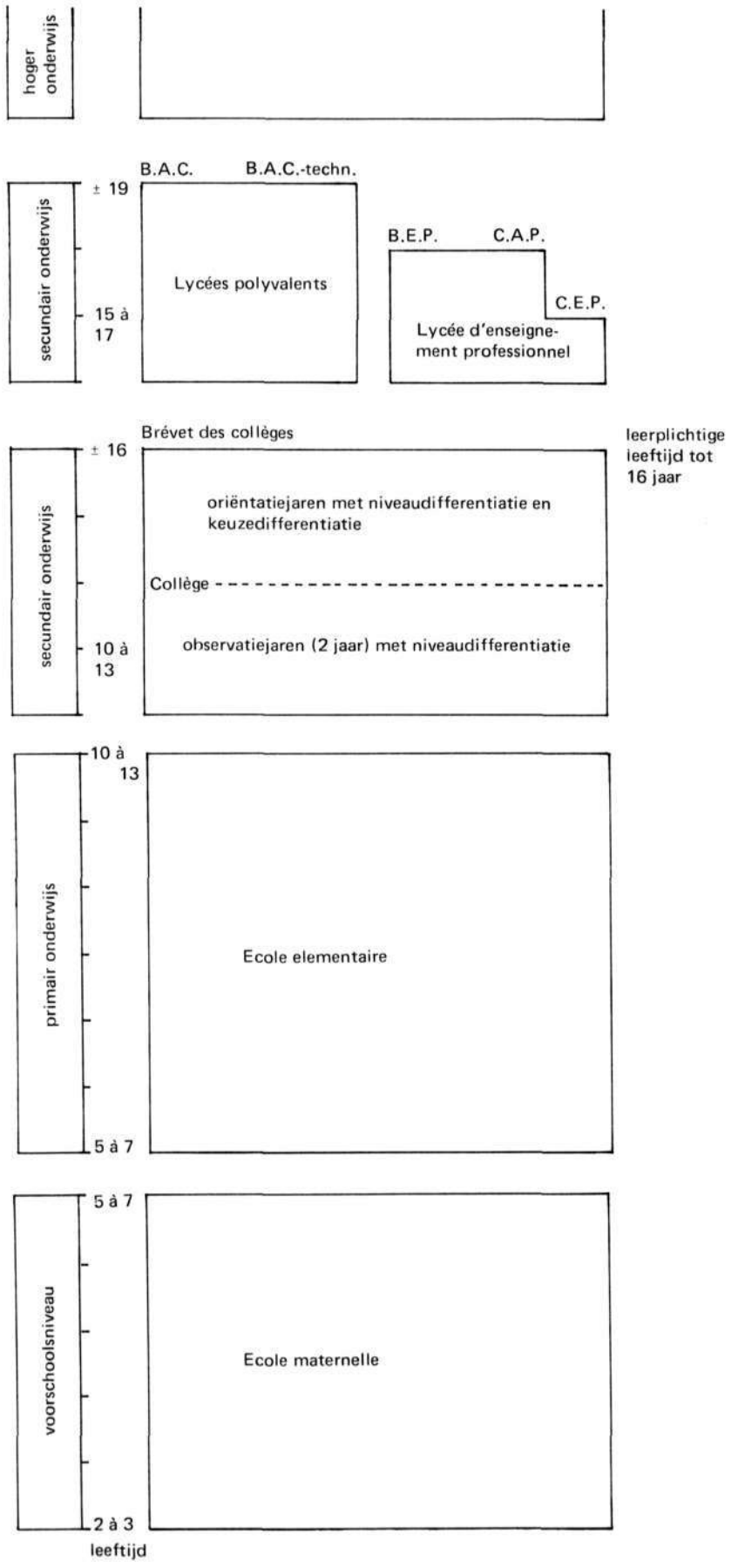
Als het collège succesvol afgesloten wordt, krijgt de leerling het Brevet des Collèges. Dit geeft niet meteen toegang tot het aansluitende lycée. Toelating geschiedt op grond van een beslissing van de leraren en veel leerlingen moeten een extra toelatingsexamen afleggen.

Conclusie

In Frankrijk bestaat één vorm van geïntegreerd onderwijs in de eerste fase voor alle leerlingen. Hiermee is de categoriale indeling van de vroegere onderbouw van het lycée vervallen. Binnen het collège worden verschillende vormen van differentiatie gehanteerd. Er wordt uitgegaan van de heterogene jaargroep voor de gemeenschappelijke vakken. Daarnaast vindt «setting» plaats, dat wil zeggen de leerlingen worden per vak per niveau gegroepeerd. Het is daarbij mogelijk dat de leerling voor verschillende vakken in verschillende niveaugroepen zit. De indeling in groepen kan plaatsvinden op basis van: gemeenschappelijke keuzevakken (vanaf 3de leerjaar), ondersteuningsprogramma's of verdiepingsprogramma's.

De term geïntegreerd voortgezet onderwijs is moeilijk toepasbaar op het Franse onderwijsbestel. In Frankrijk bestaat nog geen ongestroomd onderwijs voor elke leerling tot aan de leeftijd van 16 jaar. Komt een leerling na het basisonderwijs in het collège terecht, dan wordt hij in een stream geplaatst. De lycée-stroom wordt voor het merendeel gekozen door kinderen van meer gegoede ouders. In de collège-stream komen vooral de leerlingen uit de arbeidersklasse terecht. De onderscheiding in streams vindt ook plaats naar afzonderlijke scholen. Zo zijn er scholen die beide streams aanbieden, echter vele scholen bieden slechts één van de twee streams aan. Via dit differentiatiestelsel vindt er, met andere woorden, nog steeds een duidelijke sociale segregatie plaats. De verschillen tussen de streams worden aangebracht door niveaudifferentiatie welke reeds in de eerste twee leerjaren van de Collegès d'Enseignement Secondaire wordt doorgevoerd. Deze niveaudifferentiatie wordt vervolgens gevolgd door een grote mate van keuzedifferentiatie in de laatste twee leerjaren van het collège. De recente ontwikkelingen in Frankrijk worden daarbij tevens gekenmerkt door een voornamelijk structurele hervorming, waaraan de leerplannen niet zijn aangepast.

Schema van het Franse schoolwezen

ENGELAND

Algemeen

In Engeland is de leerplichtige leeftijd: 5–16 jaar. Op 5-jarige leeftijd begint de primary education, die 6 leerjaren omvat. Op 11-jarige leeftijd begint de «secondary education» (7 leerjaren). Het Engelse onderwijsbeleid is in sterke mate gedecentraliseerd. Hierdoor verschillen de structuur en inrichting van het onderwijs per county. In de counties wordt de structuur van het onderwijs voor een groot deel bepaald door de Local Education Authorities (LEA). Daarnaast hebben de schoolleiders een belangrijke invloed op de inhoud en inrichting van het onderwijs.

Toelichting

Primary education

Het basisonderwijs vindt plaats in de primary schools. Deze zijn onderverdeeld in een infant department (5–7 jr.) en een junior department (7–11 jr.). Daarnaast bestaan first schools voor leerlingen van 5 t/m 10 jaar, die daarna naar een middle school gaan. De leerlingen zijn in deze scholen horizontaal of verticaal gegroepeerd. Dit verschilt per school. Er bestaat traditioneel een vaste lessentabel die ruimte laat voor wat men een integrated day noemt, waarin speciale aandacht wordt besteed aan de behoeften en interessen van de individuele leerlingen.

Een groeiend aantal LEA's gaat over tot het stichten van first schools en middele schools voor leerlingen tussen de 8 en 13 jaar. Deze leerlingen worden in deze scholen meestal naar leeftijd gegroepeerd, niet naar bekwaamheid. Wel vindt «mixed ability grouping» (een vorm van DBK) plaats en soms «setting» voor bij voorbeeld de vakken Engels, wiskunde en Frans. Men kent er, met uitzondering van het vak Frans, over het algemeen geen vaklerarensysteem.

Secondary education

Het onderwijsaanbod in secondary education wordt verzorgd door de volgende schoolsoorten:

- grammar school (11-18 jr.)
- secondary modern school (11-18 jr.)
- technical school (11-18 jr.) (beperkt aantal)
- comprehensive school (11-18 jr.)
- middle school (9-13 jr.) (zie boven)
- aantal onafhankelijke scholen.

Tot het eind van de jaren zestig bestonden voornamelijk de drie eerstgenoemde vormen van voortgezet onderwijs, terwijl op bescheiden schaal al vanaf de jaren vijftig de comprehensive school bestond. De toelating tot deze scholen vond plaats op basis van een toelatingsexamen, de 11+ toets.

In het afgelopen decennium zijn een groot aantal «comprehensive schools» gevormd en momenteel is dat de meest gangbare onderwijsvoorziening (volgens de regering zitten momenteel 83% van de leerlingen op comprehensive schools). Sommige scholen zijn alleen in naam comprehensive, omdat er bijvoorbeeld geen grammar schools in participeren. In bepaalde counties is de comprehensive school de enige vorm van voortgezet onderwijs, in andere counties zijn er naast deze onderwijsvoorzieningen nog andere (met name de grammar schools).

De toelating tot de comprehensive schools is niet selectief. Wel treden de LEA's regulerend op om een evenredige opbouw van de scholen met betrekking tot prestatieniveau en milieu van de leerlingen te stimuleren. Dit gebeurt met name wanneer grammar schools naast de comprehensive schools blijven bestaan, waardoor ondervertegenwoordiging van meer begaafde leerlingen op comprehensive schools kan ontstaan.

Naast de public schools bestaan nog ± 2300 independent schools (4% van het totaal aantal leerlingen). Deze independent schools dragen over het algemeen een traditioneel karakter; zij leiden op voor het GCE op O- en A-niveau (zie afsluiting) en soms voor het CSE.

Typen comprehensive schools

Men kan in Engeland 4 typen comprehensive schools onderscheiden:

1. *De all-through comprehensives voor leerlingen van 11–18 jr.* Deze bestaan uit een onderbouw (diagnostische periode) voor 11–14-jarigen met een vaste basiscursus, een 2de fase voor 14–16-jarigen met verplichte vakken en verplichte keuzevakken, waarna examen gedaan kan worden en een bovenbouw voor 16–18-jarigen, met vrije vakkeuze, waarna eveneens examen gedaan kan worden. In de onderbouw vindt mixed ability grouping plaats, in de 2de fase keuzedifferentiatie en in de bovenbouw specialisatie.
2. De tweeledige comprehensives, bestaande uit een driejarige onderbouw een een eveneens driejarige bovenbouw.
3. De comprehensives voor 16–18-jarigen met als onderbouw de middle school.
4. De comprehensives voor 11–16-jarigen (O-level) met daarop volgend de sixth form colleges (A-level).

De comprehensive schools zijn over het algemeen groot (rond de 100 leerlingen). Men kent er een vaklerarensysteem en vaste lessentabellen met variatiemogelijkheden.

Leerplan

Het leerplan van de comprehensive schools is zowel algemeen vormend als beroepsgericht. Een leerplan kan bij voorbeeld de volgende vakken omvatten: Engels, wiskunde, sciences, geschiedenis, aardrijkskunde, godsdienst, vreemde talen, muziek, arts and crafts, houtbewerking, metaalbewerking, technisch tekenen, home economics, needleworks en sport. Recent zijn daarbij gekomen: social studies, business studies, engineering en economics. Soms wordt les gegeven in politics, environmental studies, consumer education en computer sciences.

Differentiatievormen in comprehensive schools

De traditionele groeperingsvorm in het Engelse onderwijs tot het begin van de jaren zeventig was: leeftijdsjaargroepen met streams die de basic classunit vormden (verregaande externe differentiatie). In de loop van de zestiger jaren kwamen steeds meer andere vormen van differentiatie voor. In 1970 was streaming nog maar in 4,5% van de comprehensive schools de enige vorm van differentiatie.

In plaats van streaming komt nu banding voor: iedere jaargroep is naar begaafdheid verdeeld in een aantal brede bands (3 à 4), die afzonderlijk enigszins van elkaar afwijkende leerplannen hebben. Iedere band is weer verdeeld in streams. Daarnaast vindt ook setting plaats voor wiskunde, vreemde talen, Engels en sciences.

Er wordt steeds meer geprobeerd leerlingen van verschillend begaafdheids- en prestatieniveau bij elkaar te houden (heterogene groepen, waarbinnen dan mixed ability grouping plaatsvindt). Dit gebeurt vaak in de eerste klassen (onderbouw) en aanvankelijk slechts voor de expressievakken en sport. In 1979 beschikte ± 65% van de comprehensive schools over een mixed ability groupingssystem.

Vanaf de 3de klas (2de fase) wordt naast het volgen van verplichte vakken naar keuzevakken gedifferentieerd. De verplichte vakken omvatten 3/4 van het totaal aantal vakken: Engels, vreemde talen (Spaans en Duits en/of Frans), maatschappijleer, wiskunde, natuurwetenschappen en sport. Daarnaast mogen 2 keuzevakken gekozen worden. Deze situatie bestaat sedert 1975; voordien was het aandeel van de keuzevakken groter.

Afsluiting

In Engeland kent men geen centraal examen per schoolsoort. Per vak bestaat de mogelijkheid examen te doen voor het General Certificate of Education (GCE) op O (ordinary) of A (advanced) niveau of voor het Certificate of Secondary Education (CSE). Het CSE is een schoolexamen en het GCE is een landelijk examen. Examen voor GCE op O-niveau vindt meestal plaats na 5 jaar, men moet minimaal de leeftijd van 16 jaar hebben bereikt. Examen voor GCE op A-niveau gebeurt meestal na de sixth form en geeft toelating tot de universiteit. Daarnaast bestaat de mogelijkheid een speciaal, meer inzichtelijk examen te doen. Alle GCE-examens zijn toegankelijk voor iedereen die ervoor geschikt is. Men hoeft geen school te bezoeken en er is geen bovengrens wat leeftijd betreft.

Examens voor GSE vinden ook na 5 jaar plaats (per vak). Deze zijn toegankelelijk voor leerlingen van iedere school, die 5 jaar voortgezet onderwijs gevolgd hebben. Beoordeling vindt plaats via 5 graden. De hoogte daarvan staat gelijk met GCE op O-niveau. Er bestaan geen verplichte vakken, noch voor O-levels noch voor A-levels. De kandidaat mag zo veel of zo weinig vakken kiezen als hij wil. De keuze wordt meestal ingegeven door de eisen van het vervolgonderwijs. Men kan in zo'n 180 vakken op O-level en in zo'n 130 op A-level examen afleggen. Door dit systeem kunnen aanzienlijke verschillen in het curriculum optreden, die van school tot school en van leerling tot leerling nogal aanzienlijk kunnen zijn. Het is niet verplicht na afsluiten van de comprehensive school examen te doen. Een groot aantal leerlingen doet dat ook niet. Deze krijgen in plaats daarvan een getuigschrift.

Toelating tot de universiteit is gebonden aan het niveau van het examen, en wel GCE op A-niveau.

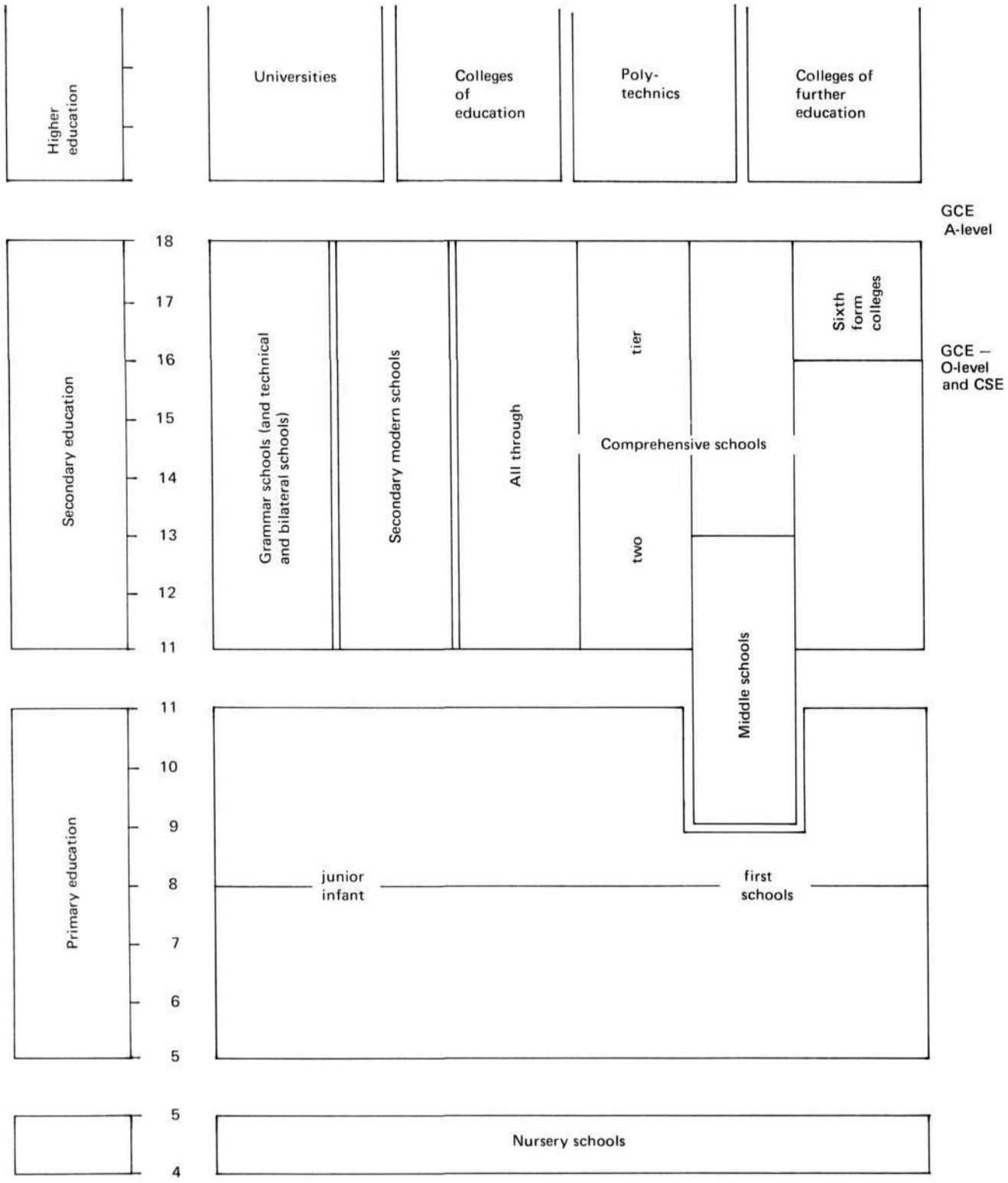
Conclusie

Ook in Engeland treffen we een tweesporig systeem aan, namelijk enerzijds een categoriaal stelsel met externe differentiatie en anderzijds een geïntegreerd stelsel waarvan de comprehensive school in de verschillende varianten de kern vormt.

Binnen de comprehensive schools worden verschillende differentiatievormen gehanteerd. Men werkt met name in de onderbouw met heterogene groepen, waarbinnen interne differentiatie plaatsvindt in de vorm van mixed ability grouping.

Naast deze vormen van interne differentiatie en vooral in de bovenbouw van de comprehensive schools komen de volgende vormen van externe differentiatie voor: banding, setting, streaming. De gedecentraliseerde beheers- en bestuursstructuur van het onderwijs in Engeland maakt het echter moeilijk min of meer algemene uitspraken te doen over de inrichting en organisatie van het onderwijs. Daardoor wordt het mogelijk dat het Britse onderwijssysteem een variatie aan schooltypen kent die in verschillende delen van het land aangetroffen kunnen worden. Het is aan het lokale bestuur om te beslissen welk schooltype men invoert. De centrale overheid heeft hierover geen zeggenschap. De algemene trend is echter dat er meer comprehensive schools komen. Vooral het aantal secondary modern schools is sterk gedaald (van 3727 in 1965 naar 837 in 1977). Door de autonomie van het lokale bestuur kunnen de verschillen tussen comprehensive schools aanzienlijk zijn. Het grote spectrum van vakken waarin examen kan worden afgelegd, is daar een indicatie voor. Het ontbreken van een lessentabel maakt een grote variatie in de curriculumopbouw mogelijk. Daardoor kan men niet spreken van de comprehensive school in Engeland en zijn generaliseringen op het gebied van differentiatievormen moeilijk te maken.

Schema van het tweesporig onderwijssysteem in Engeland

Leerplicht tot 16 jaar

WEST-DUITSLAND

Algemeen

De leerplicht duurt in West-Duitsland 9 jaar en loopt van 6 tot 15 jaar. Op 6-jarige leeftijd begint het basisonderwijs in de «Grundschule» (4-jarig, evt. 6-jarig in Berlijn). Op 10-jarige leeftijd begint het voortgezet onderwijs en op 18/19-jarige leeftijd het hoger onderwijs. Door de federalistische opbouw van de Bondsrepubliek verschilt het onderwijssysteem per deelstaat. Daarom kunnen in het nu volgende slechts de algemene lijnen geschetst worden.

Toelichting

Basisonderwijs

Het basisonderwijs wordt gevolgd in de «Grundschule», die in principe ongedifferentieerd is.

Het voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs kent verschillende categoriale schooltypen:

- Hauptschule (5e tot 9e klas)
- Realschule (5e tot 9e klas)
- Gymnasium (5e tot 13e klas)
- Gesamtschule (5e tot 10e klas).

In sommige vormen van voortgezet onderwijs worden de eerste 2 jaar ingericht als Förderstufe en Orientierungsstufe om de keuze voor een bepaald schooltype nog 2 jaar uit te stellen. Ook de Gesamtschule is onder meer bedoeld om de strenge selectie op 10-jarige leeftijd uit te stellen. Daartoe vinden in verschillende deelstaten in verschillende mate experimenten met de Gesamtschule plaats. Voor elke deelstaat geldt tot nu toe dat de Gesamtschule naast de andere vormen van voortgezet onderwijs bestaat. Dit heeft soms tot gevolg dat bij voorbeeld potentiële gymnasiumleerlingen vaak niet naar de Gesamtschule gaan als een traditioneel gymnasium in de buurt aanwezig is. In zijn algemeenheid geldt echter dat de Gesamtschule een normale schoolbevolking heeft.

De «Gesamtschule»

Er zijn 3 typen «Gesamtschule»:

- De geïntegreerde Gesamtschule: één school voor 10–15-jarigen, waarin de categoriale schooltypen vrijwillig geïntegreerd zijn. Kenmerken van dit type Gesamtschule zijn: zittenblijven komt niet voor, het leerplan bestaat uit verplichte vakken en keuzevakken en vanaf de 7de klas vindt niveaudifferentiatie plaats.

De geïntegreerde Gesamtschule is meestal opgebouwd uit Stufen, nl. de Sekundarstufe I (± 10–16 jaar) en de Sekundarstufe II (± 16–19 jaar).

- De coöperatieve Gesamtschule: de klassen 5 en 6 vormen de Förderstufe en/of Orientierungsstufe. Daarna blijft de traditionele scheiding in Hauptschule, Realschule en Gymnasium bestaan. Er is één lerarenkorps en één schoolleiding.
- De additieve Gesamtschule: dit is een soort scholengemeenschap, waarin de verschillende schooltypen alleen ruimtelijk bij elkaar gebracht zijn.

De positie van de experimenten is per deelstaat verschillend, evenals de wettelijke regeling. In de meeste door de CDU/CSU geregeerde deelstaten wacht men de resultaten van de experimenten af en zijn de Gesamtschulen geïsoleerde experimenten. In de meeste SPD-deelstaten is men voor de geïntegreerde Gesamtschule en vormt deze ook het z.g. 4de schooltype, naast de andere. Hessen en Berlijn vormen een uitzondering, omdat er nauwelijks andere vormen van voortgezet onderwijs zijn dan de Gesamtschule. Hier kan het dan ook gezien worden als een structuurveranderend experiment.

Met name in de door SPD geregeerde staten heeft men in het verleden druk geëxperimenteerd met vormen van geïntegreerd voortgezet onderwijs. Berlijn kent al sinds 1970 de integrierte Gesamtschule als erkend schooltype (± 25%). In Bremen is in 1975 wettelijk vastgelegd dat dit schoolwezen stapsgewijze ontwikkeld zal worden tot een geïntegreerd schoolsysteem. In Hamburg kunnen Gesamtschulen opgericht worden als ouders dat wensen (1978: 8). Hessen kent al sinds de jaren vijftig Förderstufen. In 1974: 65 geïntegreerde Gesamtschulen. Nordrhein-Westfalen: 32.

In de deelstaten met van oudsher een overwegende CDU-regering vindt men weinig Gesamtschule-experimenten. Bij voorbeeld Beieren: 3, Saarland: 1, Sleeswijk-Holstein: 2.

Differentiatievormen in de «Gesamtschule»

Voor iedere deelstaat is de ontwikkeling en inrichting van «Gesamtschulen» verschillend. Toch komen ze wat betreft differentiatie binnen het onderwijs in een aantal aspecten overeen. De differentiatie zoals deze in Nordrhein-Westfalen geschiedt, moge hiervoor als voorbeeld dienen.

In de klassen 5 en 6 neemt de gemeenschappelijke vorming de belangrijkste plaats in. In deze klassen vindt interne differentiatie (DBK) plaats. Doel hiervan is zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de behoefte en capaciteiten van de individuele leerling.

Het DBK-model komt volgens velen in West-Duitsland niet in alle opzichten tegemoet aan de sociale vorming van de leerling. Vandaar dat nieuwe differentiatievormen werden ontwikkeld en beproefd, onder andere Team-kleingruppe-Model.

Vanaf de 7de klas vindt keuze- en niveaudifferentiatie plaats. Van de 7de tot en met de 10de klas wordt een gedifferentieerd aanbod van niveaucursussen per vak (Fachleistungskursen) en verplichte keuzevakken (Wahlpflichtfächer) verzorgd. De vakken Duits, Engels en wiskunde kunnen op 2 niveaus gevolgd worden (in andere «Gesemtschulen» is dat soms op 3 niveaus), nl. in een basiscursus en een «erweiterte» cursus.

In de 7de en 8ste klas zijn 4 uren van de 31 wekelijkse lesuren bestemd voor 1 keuzevak. In de 9de en 10de klas zijn dat 6 van de 32 wekelijkse lesuren voor 2 keuzevakken. De keuzevakken in het Wahlpflichtbereich I (7de t/m 10de klas) zijn: 2de vreemde taal, techniek/economie (arbeidsleer) of natuurwetenschappen. In het Wahlpflichtbereich II (9de en 10de klas) zijn dat: 2de vreemde taal, natuurwetenschappen, techniek, economie, musische/beeldende vorming, Bürokunde, Rechnungswesen en Sport.

De verplichte vakken van de 7de tot de 10de klas zijn: Duits, Gesellschafslehre (geschiedenis, aardrijkskunde en politiek), wiskunde, natuurwetenschappen (biologie, natuurkunde en scheikunde), techniek/ economie, Engels, kunst/muziek, sport en godsdienst.

Naast deze vormen van differentiatie vindt in de 9de en 10de klas de z.g. Fachübergreifende differentiatie plaats, dat wil zeggen dat hier nieuwe stamgroepen gevormd worden. De kandidaten voor het Hauptschul-examen worden bij elkaar gezet. Ook voor de overige leerlingen worden nieuwe stamgroepen gemaakt.

Door de gehele Gesamtschule heen wordt tevens «Ausgleichunterricht» gegeven voor de zwakkere leerlingen.

De Gesamtschule geeft derhalve een steeds verdergaande differentiatie te zien. De 9de en de 10de klas staan meer in het teken van het bepalen van de individuele schoolloopbaan. In de 7de en 8ste klas wordt het vastleggen van het examenniveau zoveel mogelijk vermeden, maar de 9de en 10de klas zijn gericht op de eisen die door het vervolgonderwijs in de Sekundarstufe II gesteld worden en welke hun neerslag vinden in het examen.

Afsluiting

De «Gesamtschule» is opgenomen in het traditionele schoolsysteem, dat wil zeggen zij bereidt voor op de bestaande traditionele vormen van vervolgonderwijs. In de «Gesamtschule» wordt dan ook aan alle leerlingen de mogelijkheid geboden de volgende examens te doen:

- Hauptschul-examen
- Fachoberschulreife
- recht om toegelaten te worden tot de 11de klas van de gymnasiale bovenbouw van de «Gesamtschule» resp. de 11de klas van de bovenbouw van het «Gymnasium».

In de eventuele bovenbouw van de «Gesamtschule» kunnen leerlingen de «Fachoberschulreife» en de «Hochschulreife» (Abitur) behalen.

Conclusie

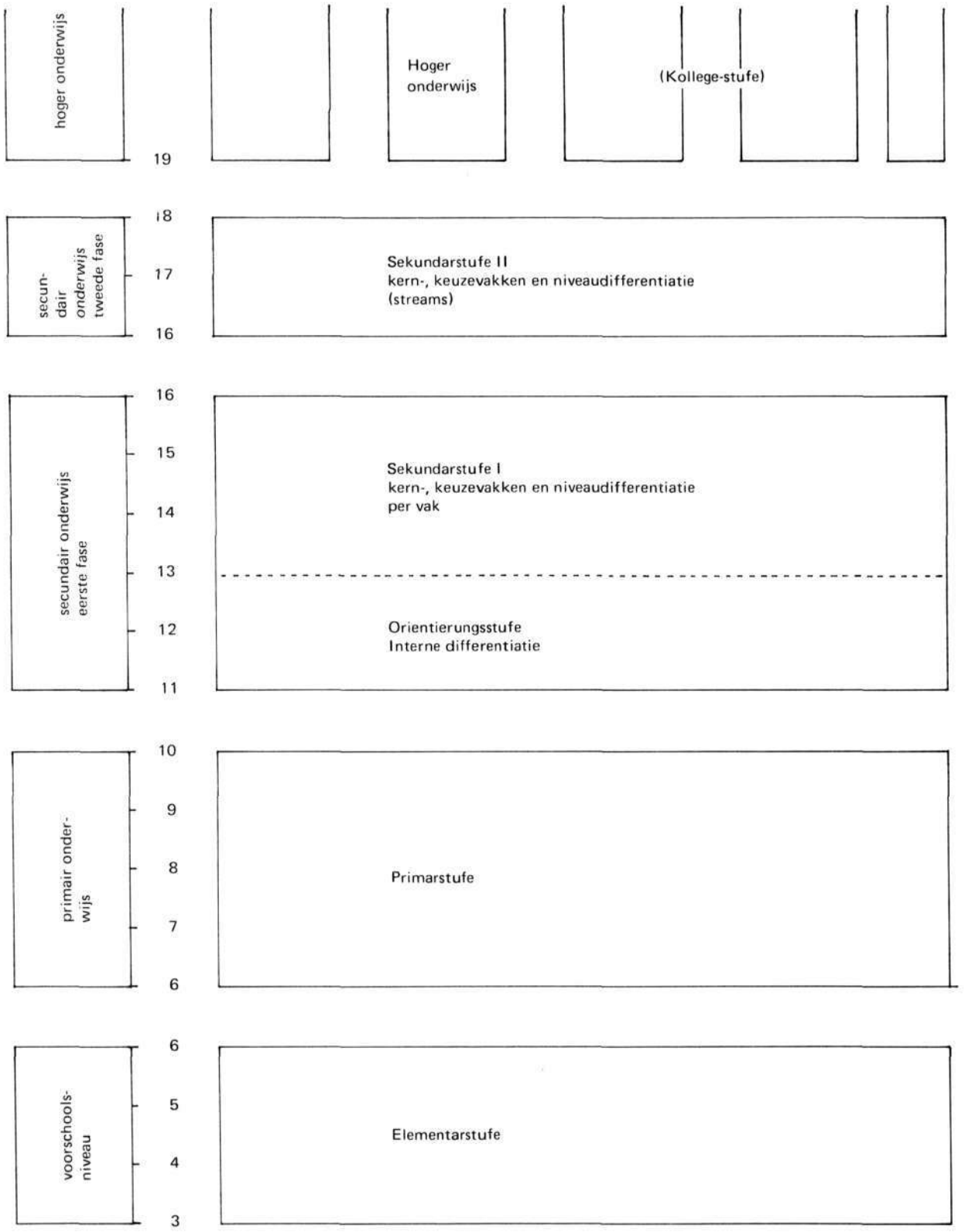
De Gesamtschule verkeert in sommige deelstaten tot op heden nog in een experimentenstadium. In vrijwel alle deelstaten bestaat de «Gesamtschule» naast het traditionele categoriale schoolsysteem en is dus sprake van een keuze tussen de «Gesamtschule» en andere scholen voor voortgezet onderwijs.

Hoewel de ontwikkeling in inrichting van de Gesamtschulen in de verschillende deelstaten verschilt, zijn er met betrekking tot de toegepaste differentiatievormen enkele lijnen aan te geven. Differentiatie binnen klassenverband wordt in een aantal gevallen in de eerste twee leerjaren toegepast. Verder vindt in de Gesamtschule keuze- en niveaudifferentiatie plaats. Ook passen enkele scholen het z.g. Team-kleingruppe-Model toe.

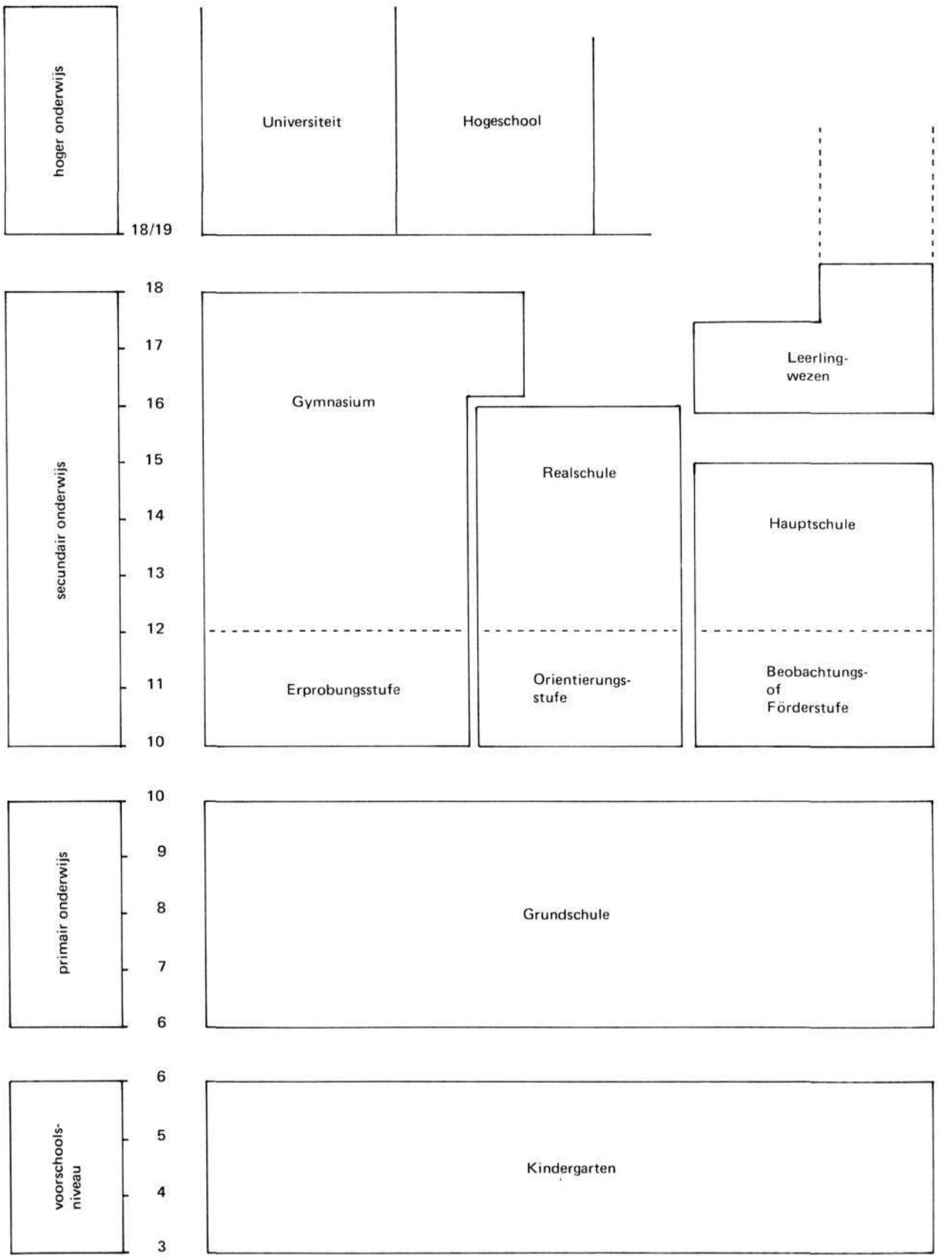
Vanaf de 9de klas wordt het onderwijs in belangrijke mate bepaald door de eisen die door het vervolgonderwijs worden gesteld.

Kenmerkend voor West-Duitsland (zie ook Engeland) is de tweesporigheid in de meeste deelstaten die in het verleden geëxperimenteerd hebben of nu nog experimenteren.

Algemeen model Gesamtschule in West-Duitsland

De categoriale onderwijsstructuur in West-Duitsland

DENEMARKEN

Algemeen

De leerplicht loopt van 7 tot 16 jaar. Op 7-jarige leeftijd begint het basisonderwijs. Basisonderwijs en de 1ste fase van het voortgezet onderwijs worden door de Folkeskole verzorgd. Deze duurt 9 jaar (tot het 16de jaar), waarna een 10e (niet verplichte klas) gevolgd kan worden. Op 16-jarige leeftijd begint de 2de fase van het voortgezet onderwijs en op 18 à 19-jarige leeftijd het hoger onderwijs.

Toelichting

Het Deense onderwijs is als volgt opgebouwd. De onderbouw wordt gevormd door de «Folkeskole», waarin het kleuter-, basis- en de 1ste fase van het voortgezet onderwijs als één geïntegreerde onderwijsvoorziening zijn ondergebracht. De 2de fase van het voortgezet onderwijs biedt drie typen onderwijsvoorzieningen:

- algemeen vormend onderwijs in het driejarig gymnasium (er bestaat in de gymnasia een linguïstische en een wiskundige richting). Deze opleiding bereidt voor op het hoger onderwijs;
- beroepsonderwijs;
- part- of full-time onderwijs, dat zowel algemeen vormend als beroepsopleidend is.

Basisonderwijs en 1ste fase voortgezet onderwijs; de Folkeskole

Voorheen was de Folkeskole een sterk gestreamde school. De leerlingen gingen na de 7de klas naar de 3-jarige real-afdeling (opleidend voor het real-examen) of naar de 8ste tot 10de forms (opleidend voor staatsexamens of het voorbereidend technisch examen). Overeenkomstig de nieuwe schoolwet bestaat de scheiding tussen de beide afdelingen niet meer. De Folkeskole is een geïntegreerde school geworden.

Leerplan

Het leerplan van de «Folkeskole» bestaat uit verplichte vakken en keuzevakken (vanaf de 8ste klas). Een overzicht hiervan wordt gegeven in de bijgevoegde tabel II.

Differentiatievormen

In principe blijven de leerlingen gedurende de gehele schoolperiode van de kleuterklas tot de 10de klas in jaargroepen bijeen. Vanaf de 8ste klas vindt differentiatie plaats door het systeem van vakkenkeuze (verplichte en vrije keuzevakken) en differentiatie naar niveau per vak voor enkele vakken zoals wiskunde, Engels en Duits in de vorm van een basic course en een advanced course. De leerlingen zitten voor die vakken in verschillende niveauklassen. De niveaukeuze wordt door de leerlingen en ouders zelf bepaald. In de praktijk betekent dit dat er 16 verschillende combinatiemogelijkheden zijn, hetgeen voor de schoolorganisatie de nodige problemen kan opleveren.

Na toestemming van het minsterie is het mogelijk de niveaudifferentiatie in de 8ste en 9de klas achterwege te laten, waardoor een echte «enhedskole» mogelijk wordt. Voor de 10de klas is dat niet mogelijk.

Naast de Folkeskole bestaan een aantal privéscholen, die door ouders gesticht zijn op grond van hun levensovertuiging (de z.g. «free-schools» en de «privé realskole»); 5 à 6% van de leerplichtigen bezoekt deze scholen.

De afsluiting van de Folkeskole

Met de nieuwe Folkeskole is er tevens een nieuw examensysteem ontwikkeld. Kenmerken hiervan zijn:

- er is geen overall examen, maar examens per vak;
- er zijn slechts 2 examenniveaus (LE en ALE), voor de meeste vakken slechts 1 (LE) (LE = The advanced leaving examination of the Folkeskole);
- de leerling bepaalt zelf of hij/zij examen in een bepaald vak wil doen.

Er zijn geen slaag/zak-normen.

Het LE kan gedaan worden voor 11 vakken (zie schema I). Het ministerie kan hieraan eventueel vakken van meer praktische aard toevoegen. Het ALE kan slechts in 5 vakken gedaan worden (Deens, wiskunde, Engels, natuurkunde/scheikunde en Duits). Dit kan alleen na de 10de klas en de leerling moet in de voorafgaande jaren voor het vak waarin hij/zij ALE wil doen ook de advanced course gevolgd hebben.

Voor toelating tot de verschillende richtingen van het vervolgonderwijs zijn bepaalde keuzevakken vereist.

Toelating tot het vervolgonderwijs is mogelijk na de 9de klas. De eisen van het vervolgonderwijs zijn:

- Duits als keuzevak van de 7de tot de 9de klas;
- LE in Deens en wiskunde voor beide richtingen van het vervolgonderwijs;
- LE in Engels, Duits en Latijn voor de linguïstische richting;
- LE in natuurkunde/scheikunde voor de wiskundige en natuurwetenschappelijke richting.

Bovendien is vereist dat de betreffende Folkeskole verklaart dat een leerling geschikt is voor de vervolgschool.

Leerlingen die niet aan de genoemde kwalificatie-eisen voldoen kunnen nog via een speciale regeling van het ministerie van onderwijs toegelaten worden.

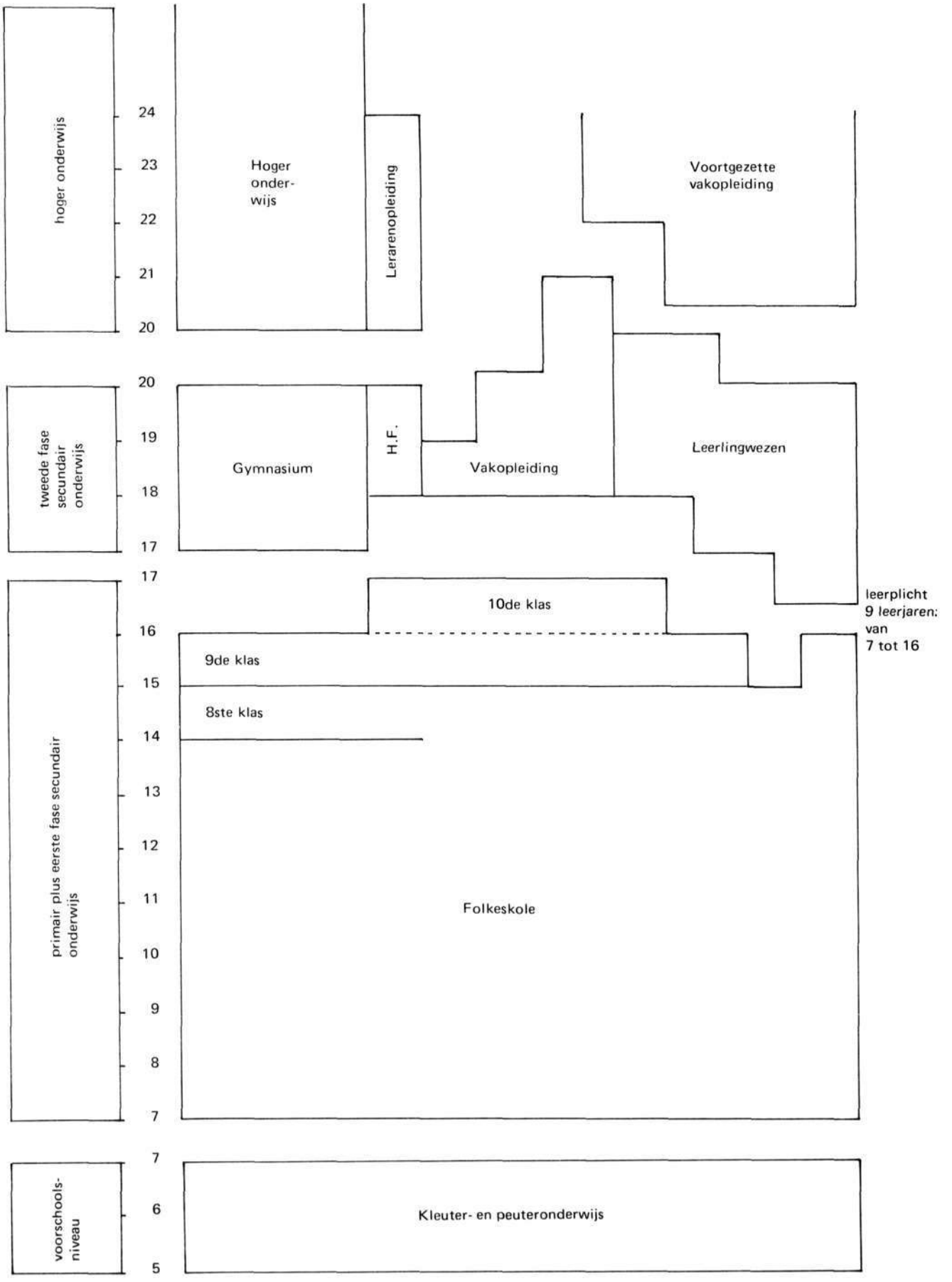
Conclusie

Denemarken kent één geïntegreerde onderwijsvoorziening, de Folkeskole. In de Folkeskole vindt vanaf de 8ste klas differentiatie naar vakken en niveau plaats. Voor een aantal doorstroomvakken worden twee niveaus onderscheiden (basic en advanced). De groepering van leerlingen vindt plaats op basis van setting, dat wil zeggen groepering van leerlingen naar niveau per vak.

De gevolgen van de niveaudifferentiatie met betrekking tot de toelatingsmogelijkheden van leerlingen tot het vervolgonderwijs zijn niet groot, omdat vooral eisen worden gesteld aan de samenstelling van het vakkenpakket en niet zozeer aan het niveau waarop de leerling in die vakken examen heeft gedaan.

De ontwikkeling in Denemarken is te beschrijven in termen van verlenging van geïntegreerd voortgezet onderwijs, met in de laatste jaren de tendens om ook in de klassen 8 en 9 aan alle leerlingen een naar niveau gelijk programma aan te bieden, waar overigens wel meer keuzevrijheid tegenover wordt gesteld.

1. Schema van het Deense onderwijs

Tabel II. Survey of the position of the subjects after the new Act concerning the Folkeskole has been passed

Subject/year of form	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Danish	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Free class discussion	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Arithmetic/mathematics	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Athletics	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
*)Christian/Religious studies	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
Creative art	C	C	C	C	C	→	→	O	O	O
Music	C	C	C	C	C	→	→	O	O	O
History			C	C	C	C	C	O	O	O
Geography			C	C	C	C	C	O	O	O
Biology			C	C	C	C	C	O	O	O
Contempory social studies								C	C	C
Nature and general studies								O	O	O
Handicrafts	←	←	←	C	→	→	→	O	O	O
Woodwork	←	←	←	←	C	→	→	O	O	O
Domestic science	←	←	←	←	←	C	→	O	O	O
English					C	C	C	C	C	C
Physics/chemistry							C	C	C	C
German							N	N	N	N
Latin									N	
French										N
Typing								O	O	O
Photography								O	O	O
Drama								O	O	O
Film knowledge								O	O	O
Motor knowledge and other								O	O	O
Workshop subjects								O	O	O
Work knowledge								O	O	O

*) In the 1st to 9th forms the subject is called christian studies. It is compulsory in the 1st to 6th, 7th or 8th as well as 9th forms. In the loth form the subject is called christian studies/religious studies.
C) = Compulsory subject in pursuance of the act.
N) = Non-compulsory subject (must be offered, participation voluntary).
O) = Optional subject (may be offered, participation voluntary).
← = The subject may be made compulsory in this year of form according to al local decision.

NOORWEGEN

Algemeen

De leerplicht begint bij 7 jaar en duurt 9 jaar, tot het 16de jaar. Leerlingen volgen basisonderwijs en de 1ste fase van het voortgezet onderwijs in de 9-jarige Grunnskole (van 7 tot 16 jaar). Daarna volgt de 2de fase van het vervolgonderwijs, die 1 tot 4 jaar duurt (16–19 jaar). Op 19-jarige leeftijd begint het hoger onderwijs.

Toelichting

Het Noorse onderwijssysteem is als volgt opgebouwd. Het basisonderwijs en de 1ste fase van het voortgezet onderwijs vormen de Grunnskole. De 2de fase van het voortgezet onderwijs kent drie richtingen:

- algemeen vormend onderwijs. Dit wordt verzorgd door het driejarig gymnasium;
- beroepsonderwijs;
- gecombineerd algemeen vormend en beroepsonderwijs.

Basisonderwijs en 1ste fase voortgezet onderwijs; de Grunnskole

Het basisonderwijs wordt gevolgd in de Barneskole vanaf het 7de jaar. Sommige kinderen leggen een schoolrijpheidstest af en bij goed resultaat kunnen zij ook tot de Barneskole toegelaten worden. De Barneskole duurt over het algemeen 6 jaar. Gedurende deze tijd zijn alle vakken voor alle leerlingen verplicht en er zijn geen examens. Er vindt geen differentiatie plaats.

De 1ste fase van het v.o. wordt gevolgd in de Ungdomsskole. Er bestaan afzonderlijke Ungdomsskole en gecombineerde Barne/Ungdomsskoler. Voorheen bestond de 1ste fase v.o. uit de Framhaldskole (2 à 3 jaar, zonder examenmogelijkheid, zowel praktisch als theoretisch) en de Realskole (2 à 3 jaar, schriftelijk staats- en mondeling examen, opleidend voor professionele en technische colleges en voor het gymnasium).

In de 2de helft van de jaren '70 zijn deze afzonderlijke schooltypen verdwenen en werden overal Grunnskoler gevestigd.

Leerplan

In de eerste 7 jaren van de Grunnskole bestaat het leerplan voor alle leerlingen uit dezelfde vakken. In de 8ste klas zijn 5 van de 30 lesuren per week bestemd voor keuzevakken, in de 9de klas 7 à 8 van de 30 lesuren. De verplichte vakken zijn: klasse-uur, Noors, rekenen/wiskunde, godsdienst, sociale studie, natuurwetenschap, Engels, muziek, lichamelijke opvoeding, creativiteit (7de en 8ste klas) en huishoudkunde (7de klas).

Vormen van differentiatie in de «Grunnskole»

Gedurende de eerste 7 leerjaren van de Grunnskole vindt geen differentiatie plaats. Vanaf de 8ste klas vindt keuzedifferentiatie plaats. De leerlingen worden daarbij in de heterogene jaargroep bijeengehouden, waarbinnen intern wordt gedifferentieerd.

(Oorspronkelijk werden twee andere vormen van differentiatie toegepast, nl. naar praktische en theoretische stromen en naar tempo voor de vakken Noors, wiskunde en vreemde talen. Vanwege de bepalende invloed hiervan op de toelating tot vormen van vervolgonderwijs is men echter overgegaan tot interne differentiatie).

Afsluiting

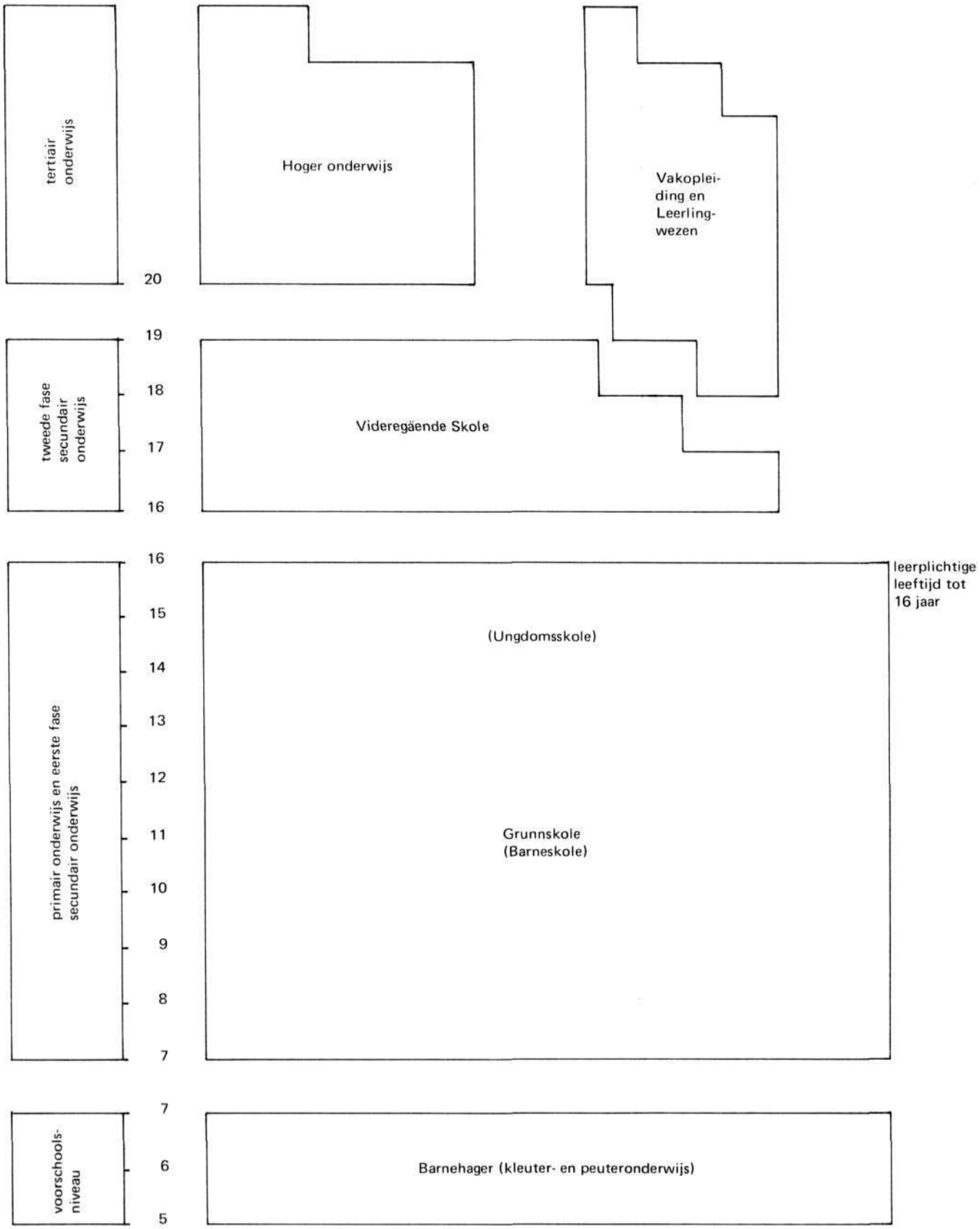
Aan het eind van de 9de klas leggen de leerlingen een examen af in de verplichte vakken: Noors, Engels en wiskunde. Voor de overige vakken behoeft geen examen te worden gedaan. Het examen is bepalend voor de toelating tot de theoretische of beroepsgerichte stroom van het vervolgonderwijs.

Voor degenen die na de 9de klas nog niet geheel voorbereid zijn op het vervolgonderwijs, bestaat de mogelijkheid hun kennis en vaardigheden bij te spijkeren in een facultatief, 10de leerjaar.

Conclusie

In de Noorse «Grunnskole» vindt één vorm van differentiatie plaats, nl. interne differentiatie op basis van vakkenkeuze. De samenstelling van vakkenpakketten op de «Grunnskole» is van invloed op de toelating tot het vervolgonderwijs (met name het gymnasium). Er vindt geen institutionele differentiatie plaats in de 1ste fase voortgezet onderwijs.

Schema van het Noorse onderwijs

ZWEDEN

Algemeen

In Zweden is de leerplichtige leeftijd: 7–16 jaar.

Op 7-jarige leeftijd begint de Grundskola die 9 jaar duurt (tot 16 jaar) en het basisonderwijs en de 1ste fase van het v.o. omvat.

Op 16-jarige leeftijd begint het vervolgonderwijs en op 18-jarige leeftijd of later het hoger onderwijs.

Toelichting

Het basisonderwijs en de 1ste fase van het voortgezet onderwijs vormen de Grundskola. De 2de fase van het voortgezet onderwijs wordt gevormd door de Gymnasieskola, een geïntegreerde onderwijsvoorziening, die is opgebouwd uit 23 studierichtingen. Elk van deze studierichtingen omvat algemeen vormende en beroepsgerichte elementen. Hoewel de Gymnasieskola formeel is ingesteld, is een en ander in de praktijk nog niet geheel gerealiseerd.

Naast het reguliere onderwijs bestaan speciale scholen; 1% van de leerlingen bezoekt privéscholen.

Basisonderwijs en de 1ste fase voortgezet onderwijs: de Grundskola

De Grundskola wordt enerzijds ingedeeld in jaarklassen – totaal 9 – en anderzijds in een drietal stadia. In sommige kleine schooltjes op het dunbevolkte platteland vinden we een apart type scholen, z.g. B-typen, waar gewerkt wordt met heterogene jaarklassen. Veelal zijn deze scholen georganiseerd volgens een twee-stadia-principe: er zijn LM-scholen (laag- en middenstadium) en MH-scholen (combinatie midden- en hoogstadium). Scholen met drie stadia zijn betrekkelijk zeldzaam.

In het eerste stadium loopt de werktijd geleidelijk op tot 20 weekuren in klas 1, 24 weekuren in klas 2 en 30 weekuren in klas 3. In het middenstadium vinden vrij drastische veranderingen plaats. Soms wisselen de leerlingen van LM-school naar een HM-school. Ze krijgen te maken met meer schoolpersoneel en nieuwe werkvormen. Om de kinderen hieraan te wennen heeft men in vele gemeenten ook in klas 4 een inscholingsperiode. In het hoogstadium (eerste fase secundair onderwijs) van de Grundskola wordt het systeem van keuzevakken ingevoerd. Het grootste deel van de lessen blijft echter gemeenschappelijk. Dit hoogstadium wordt genoemd Tillvalskola (keuzeschool).

Het leerplan voor het hoogstadium ziet er als volgt uit.

Klas 7		Klas 8		Klas 9	
Zweeds	3	Zweeds	3	Zweeds	4
Wiskunde	4	Wiskunde	4	Wiskunde	4
Engels	3	Engels	3	Engels	3
Muziek	2			Muziek	2
Tekenen	2	Tekenen	2	Tekenen	1
Handenarbeid	2	Handenarbeid	2	Handenarbeid	1
		Heemkunde	3	Heemkunde	2
Gymnastiek	3	Gymnastiek	3	Gymnastiek	3
Oriënterende vakken	10	Oriënterende vakken	10	Oriënterende vakken	10
Vrije arbeid	2	Vrije arbeid	2	Vrije arbeid	2
Keuzevakken	4	Keuzevakken	3	Keuzevakken	4
Totaal	35	Totaal	35	Totaal	35

De keuzevakken zijn gelimiteerd: Duits, Frans, economie, kunst, techniek plus een geheel vrije activiteit. Bovendiens is er sprake van niveaudifferentiatie voor de vakken Engels en wiskunde (twee niveaus). Het gemeenschappelijk handenarbeidonderwijs vindt in het hoogstadium niet langer plaats; de leerlingen kunnen dan kiezen tussen textiele werkvormen en hout/metaalbewerking.

De overgang naar het hoogstadium betekent een uitbreiding van het aantal vakken (totaal 16).

Het systeem van zittenblijven wordt in alle drie de stadia van de Grundskola niet toegepast.

Differentiatievormen in de Grundskola

Het onderwijs in de Grundskola is in de eerste twee stadia in principe ongedifferentieerd. Het leerplan is opgebouwd via het leerstofjaarklassensysteem. Vanaf de 7de klas (het hoogstadium) is het leerplan opgebouwd via een kernkeuzesystemen, dat is een systeem van een aantal verplichte vakken en een aantal verplichte en vrije keuzevakken.

Naast keuzedifferentiatie vindt in dit stadium niveaudifferentiatie plaats. In de 7de t/m 9de klas kunnen de vakken Engels, Frans, Duits en wiskunde op twee niveaus worden gevolgd. Men onderscheidt basis- en uitgebreide programma's.

De Grundskola kent het cijfersysteem voor het eind van het eerste en het tweede stadium, in het derde stadium worden jaarlijks cijfers gegeven. Het systeem van zittenblijven wordt in de Grundskola niet toegepast.

Afsluiting

De Grundskola wordt niet door een eindexamen afgesloten. De toelating tot de Gymnasieskola is in principe open. Hierop zijn echter een aantal uitzonderingen:

– Bij plaatsgebrek in een bepaalde richting van de Gymnasieskola geldt het gemiddelde van alle cijfers in de 9de klas als toelatingsnorm.

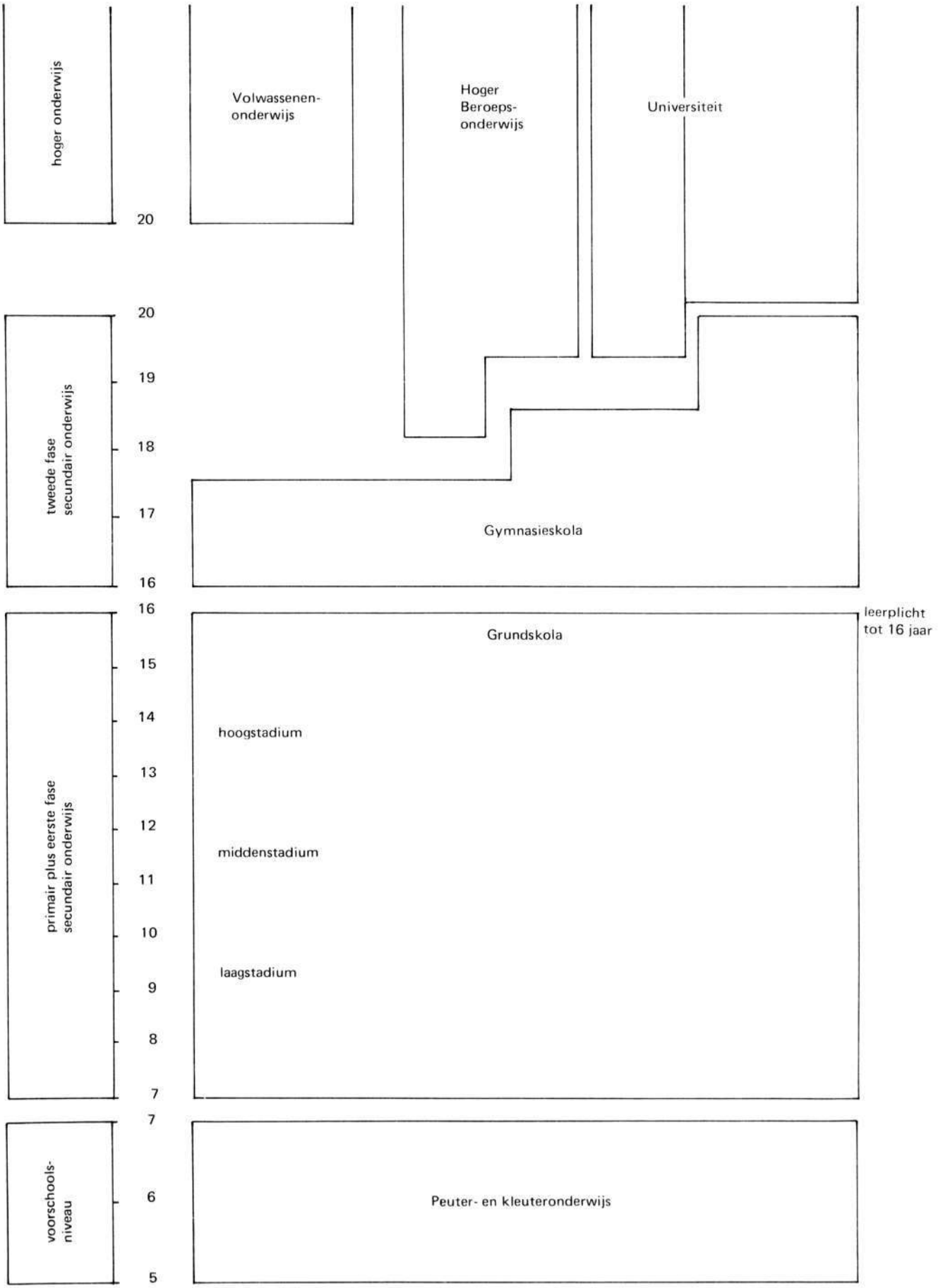
– Voor toelating tot de 3- en 4-jarige richtingen (liberal arts, social sciences, economic lines, natural science lines en de 4-jarige technische opleiding) moet de leerling op de Grundskola Engels of wiskunde op het hoogste niveau gevolgd hebben.

Conclusie

Zweden kent één geïntegreerde onderwijssoort voor het basisonderwijs en de 1ste fase, de Grundskola. Differentiatie vindt in deze school plaats vanaf de 7de klas (vgl. aanvang 1ste fase). Men kent er twee typen differentiatie, nl. keuze- en niveaudifferentiatie. Institutionele differentiatie vindt er in de 1ste fase voortgezet onderwijs niet plaats.

Hoewel de toelating tot de 2de fase van het voortgezet onderwijs, de Gymnasieskola, in principe open is, wordt in de praktijk in bepaalde gevallen het niveau waarop één of meerdere vakken gevolgd zijn, als toelatingsnorm gehanteerd.

Schema van het Zweedse onderwijs

OOST-DUITSLAND

Algemeen

In Oost-Duitsland loopt de leerplichtige leeftijd van 7–18 jaar. Op 7-jarige leeftijd gaan de leerlingen naar de algemeen-vormende polytechnische school, die 10 leerjaren omvat. Daarvoor bezoekt 57% van de kinderen tot 3 jaar crèches en 87% de kleuterschool. Na de polytechnische school kan de leerling kiezen tussen het volgen van twee- of driejarige beroepsopleidingen of via een «uitgebreide bovenschool» of de Abitur-klassen zich voorbereiden op het volgen van universiteit of hogeschool.

Toelichting

Het basisonderwijs en de 1ste fase voortgezet onderwijs: de Allgemein Polytechnische-Schule

Basisonderwijs en 1ste fase voortgezet onderwijs worden gegeven in één geïntegreerde 10-jarige onderwijsvoorziening: de algemeen-vormende polytechnische school. In deze school wordt getracht de leerlingen een uitgebreide algemene vorming te geven. De term polytechniek slaat op de verbinding die in de school gelegd wordt tussen onderwijs en produktieve arbeid.

De school is verdeeld in een drietal fasen: In de Unterstufe (1ste tot 3de klas) vindt het elementaire onderwijs plaats, in de Mittelstufe (4de tot 6de klas) wordt begonnen met natuurwetenschappen, vreemde talen en maatschappijleer, in de Oberstufe (7de tot 10de klas) krijgt het vakkenpakket zijn totale omvang. In de Unterstufe kent men het klasselerarensysteem, in de twee volgende stadia worden de lessen door vakleraren gegeven.

Leerplan

De inhoud van het onderwijs is einheitlich, dat wil zeggen dat overal hetzelfde lesprogramma wordt uitgevoerd en hetzelfde materiaal wordt gebruikt.

De verplichte vakken zijn: Duits, wiskunde, Russisch, sport, polytechnisch onderwijs, natuurkunde, geschiedenis, biologie, geografie, muziek, tekenen, scheikunde, werkonderricht, staatsburgerkunde, schooltuinonderwijs en astronomie.

Vrijwillige vakken zijn textiele werkvormen en Engels of Frans als tweede vreemde taal.

Differentiatievormen in de polytechnische school

In de Oberstufe (de klassen 7, 8, 9 en 10) treedt een differentiatie op. Na de 8ste klas gaat een (klein) deel van de leerlingen al naar de beroepsopleidingen. Kinderen met uitzonderlijke begaafdheden kunnen toegelaten worden tot de bijzondere scholen en bijzondere klassen. (Na de 2de en de 5de klas zijn er mogelijkheden tot overgang naar dit type onderwijs).

De polytechnische school kent in beperkte mate het systeem van keuzedifferentiatie: vanaf de 7de klas kan men (vrijwillig) het onderwijs in een tweede vreemde taal volgen en in het kader van het polytechnisch onderwijs kan de leerling kiezen uit twee keuzerichtingen produktieve arbeid, nl. landbouw of industrie.

Ten slotte kan het systeem van de Partnerschaft worden vermeld. Dit houdt in dat door middel van het laten samenwerken van goede en slechte leerlingen gepoogd wordt niveauverschillen tussen de leerlingen te verkleinen.

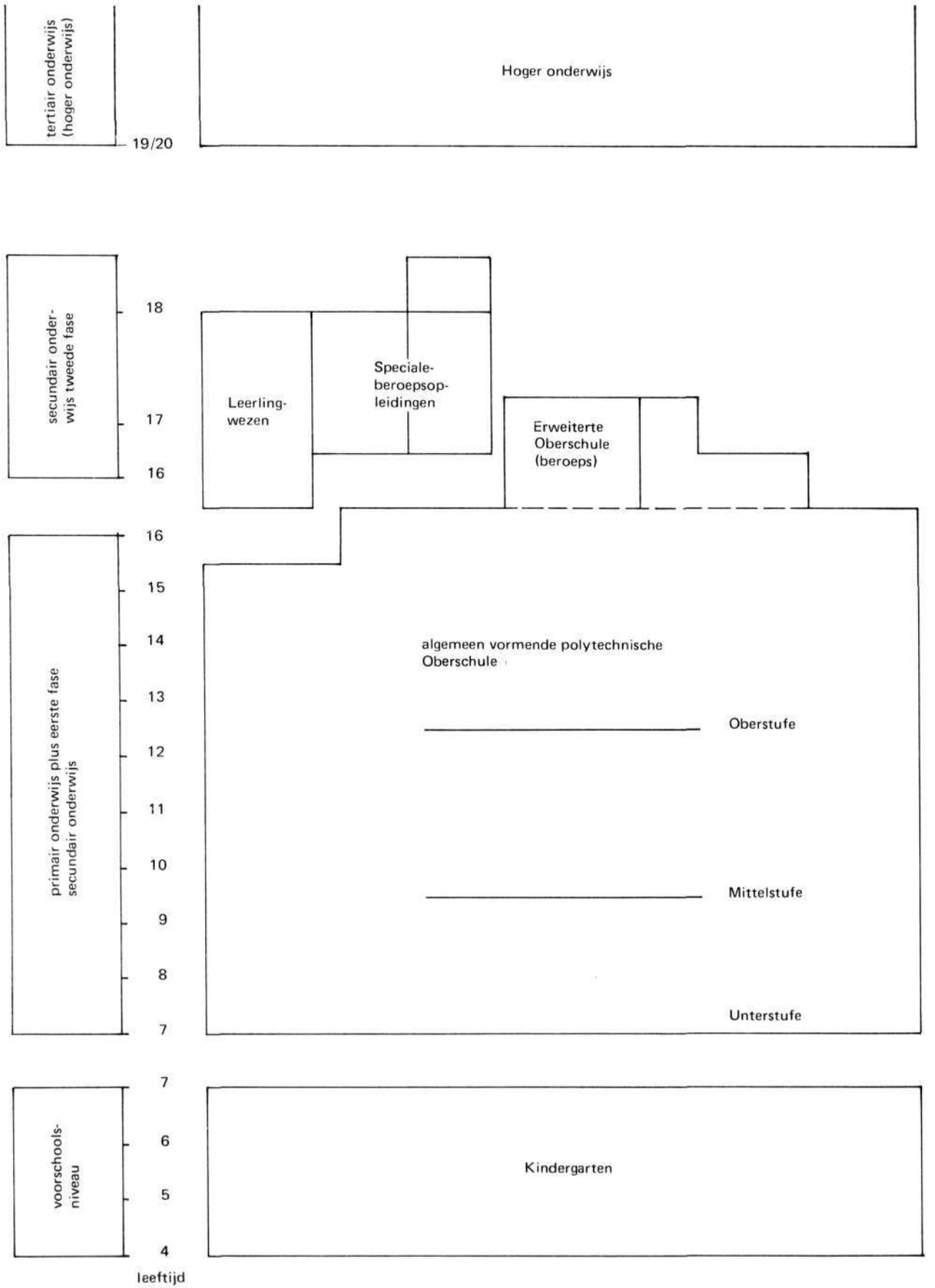
Afsluiting

Aan het eind van het 10de leerjaar vindt een afsluitend examen plaats (Abschlussprüfung). Hiermee kan de leerling worden toegelaten tot de twee- of driejarige beroepsopleidingen. Leerlingen die toegelaten willen worden tot de universiteit of hogeschool kunnen zich via een uitgebreide bovenschool of de Abitur-klassen voorbereiden op het Abitur-examen, waarvan het diploma recht geeft op toelating tot deze vormen van hoger onderwijs. Het Abitur-examen is zeer selectief.

Conclusie

Oost-Duitsland kent één geïntegreerde onderwijssoort voor het basisonderwijs en de 1ste fase van het voortgezet onderwijs. Het leerplan is voor alle leerlingen identiek. Er bestaat een zeer beperkte keuzedifferentiatie (twee vakken). Voor het verkleinen van niveauverschillen tussen leerlingen worden samenwerkingsverbanden tussen goede en slechte leerlingen gevormd.

Schema onderwijsstelsel in Oost-Duitsland

VERENIGDE STATEN

Algemeen

In de Verenigde Staten is de leerplichtige leeftijd 7-16 jaar. De meeste leerlingen volgen echter langer onderwijs. In 1977 bezocht 70% van de 17-jarigen de highschool, 46,2% van de 18-19-jarigen en 22,9% van de 20-jarigen.

Op 6-jarige leeftijd begint het basisonderwijs, op 12- of 14-jarige leeftijd het voortgezet onderwijs en op 18-jarige leeftijd het hoger onderwijs.

Toelichting

Basisonderwijs

Het basisonderwijs wordt verzorgd door de primary schools. Deze duren 6 à 8 jaar. Zesjarige primary schools komen echter het meest voor. Veel scholen kennen het systeem van ungraded klassen in de eerste leerjaren, waarbij leerlingen de verschillende vakken in hun eigen tempo kunnen volgen. Verder is dit onderwijs ongedifferentieerd.

Voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs wordt voornamelijk verzorgd door de highschool. Het onderwijsaanbod van basisonderwijs en voortgezet onderwijs bestrijkt in totaal een periode van 12 jaar, waarin de volgende combinaties voorkomen:

- 8-4 model, d.w.z. 8 jaar basisonderwijs en 4 jaar highschool;
- 6-6 model, d.w.z. 6 jaar basisonderwijs en 6 jaar highschool;
- 6-6-3 model, d.w.z. 6 jaar basisonderwijs, 3 jaar junior-highschool en 3 jaar senior-highschool.

De 6-jarige highschool komt het meest voor. Driekwart van de leerlingen blijft na het beëindigen van de leerplicht op de highschool. Dit komt mede door de verscheidenheid in leerinhouden van de senior-highschools en de mogelijkheden, die de senior-highschools bieden tot doorstroming naar vormen van tertitair onderwijs.

Leerplan

De Verenigde Staten kennen geen landelijk leerplan. Leerplannen worden per staat vastgesteld. De meeste highschools bieden een drietal programmatypen (streams) aan:

- een academische stream, die opleidt voor de universiteit;
- een beroepsopleidende stream, die opleidt voor een beroep of een gespecialiseerde post-secundary opleiding;
- een algemeen programma, waarin beide elementen geïntegreerd zijn.

Alle programma's leiden op voor een highschool-diploma en worden in de meeste staten in een en dezelfde (geïntegreerde) instelling aangeboden.

Differentiatievormen in de highschool

In het algemeen zijn de eerste leerjaren van de highschool ongedifferentieerd. Daarna wordt het onderwijs opgebouwd uit een gemeenschappelijk gedeelte en een gedeelte, behorende bij een bepaalde stream. Bij aanvang van de 10de klas hebben de meeste leerlingen beslist over hun verdere opleiding, hetgeen tot uitdrukking komt in de keuze voor een bepaalde stream.

Het geïntegreerde karakter van de highschools maakt het echter mogelijk, dat leerlingen combinaties van verschillende streams volgen, overstappen van de ene stream naar de andere of zelfs individuele programma's volgen. Dit betekent dat op sommige highschools 200 of meer verschillende cursussen gegeven worden. Leerlingen met zeer uiteenlopende beroeps- en toekomstperspectieven blijven in het highschool-systeem in een zelfde school bijeen.

Afsluiting

De exameneisen en de toelatingsnormen voor het hoger beroepsonderwijs worden per staat vastgesteld. De meeste staten eisen niet alleen een minimumaantal vakken, maar ook bepaalde specifieke vakken, zoals bij voorbeeld Engels, wiskunde, science, social studies en sport. De toelatingseisen van vormen van hoger onderwijs hebben evenals de nationale prestatie- en geschiktheidstesten een belangrijke invloed op de inhoud van de high-school-leerplannen, met name wat betreft de invulling van de verschillende streams.

Conclusie

Er is reeds aangegeven dat de Verenigde Staten een gedecentraliseerd onderwijsbeleid kennen. De staten hebben highschools, die variëren wat betreft duur en leerplan. De highschool kan worden getypeerd als geïntegreerde vorm van voortgezet onderwijs, waarbinnen een scala van opleidingsmogelijkheden wordt aangeboden.

Het is, gezien het uiteenlopende karakter van de highschools per staat, moeilijk uitspraken te doen over de wijze waarin in highschools wordt gedifferentieerd, behalve met betrekking tot de differentiatie naar opleidingsrichting (streams), die ongeveer vanaf de 10de klas (16-jarige leeftijd) plaatsvindt. Deze keuzedifferentiatie is in belangrijke mate van invloed op de verdere opleidingsmogelijkheden van de leerlingen.

Schema van het onderwijsstelsel in de Verenigde Staten

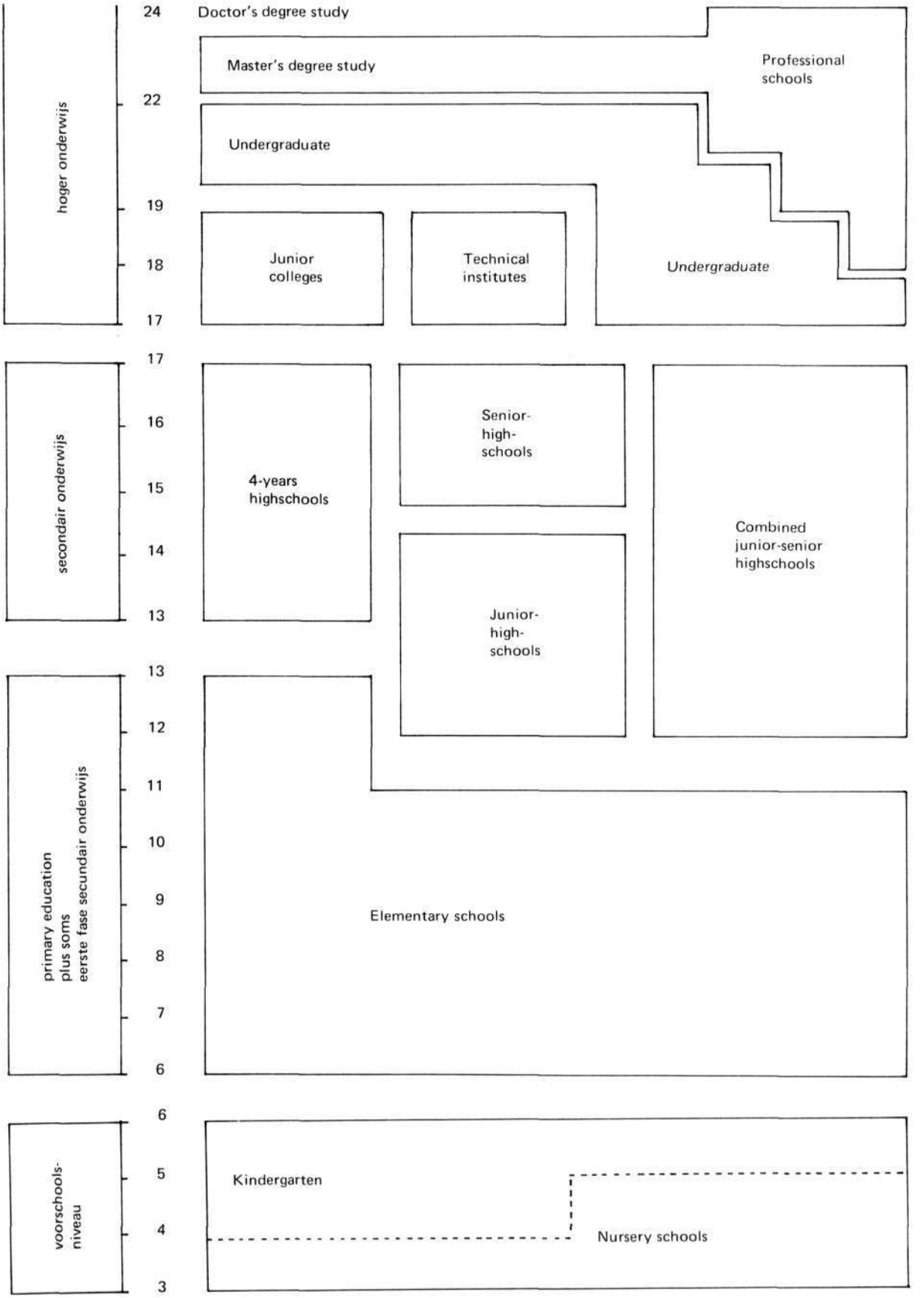

Diagram III. Differentiatie in de eerste fase voortgezet onderwijs

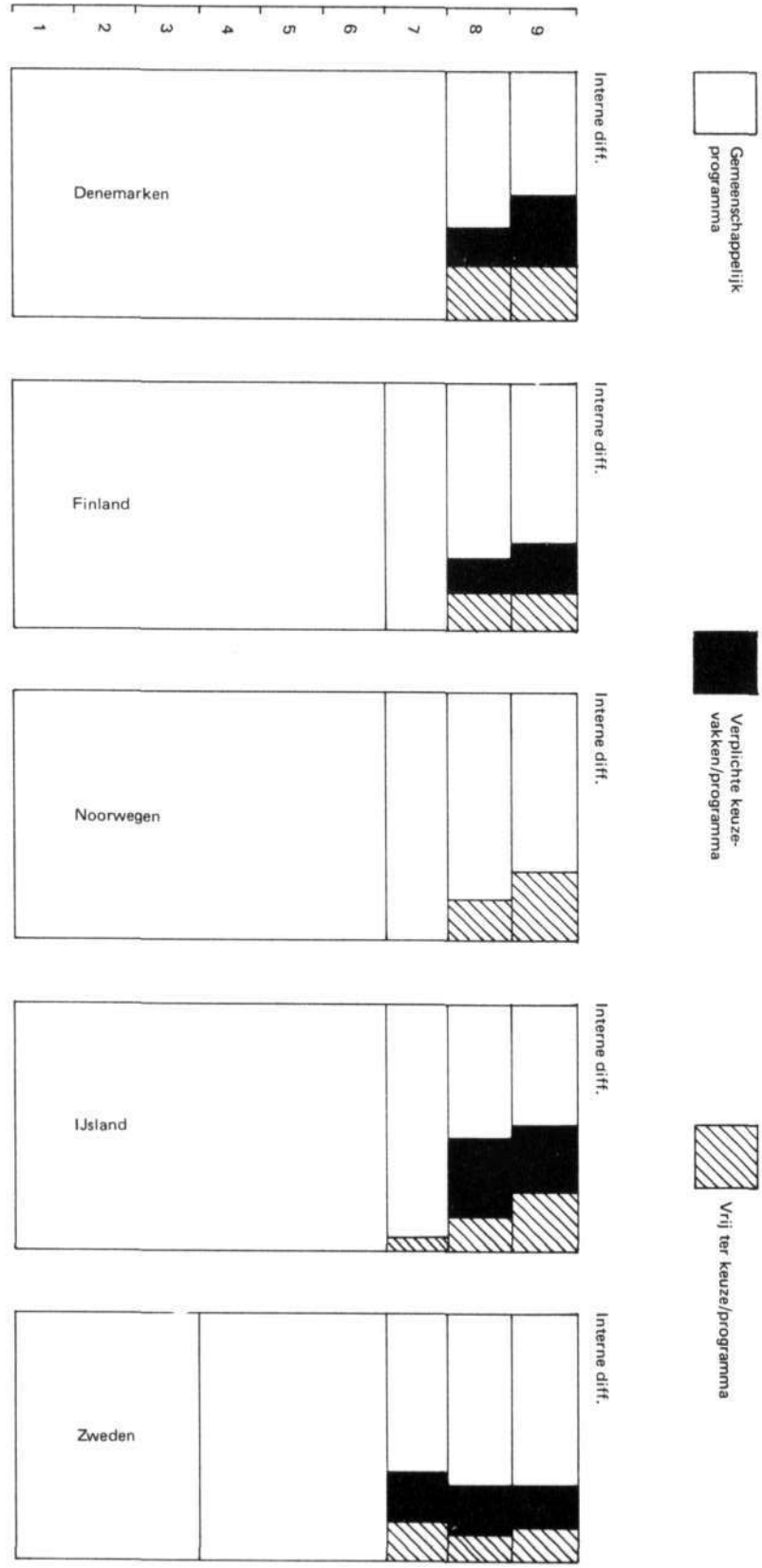
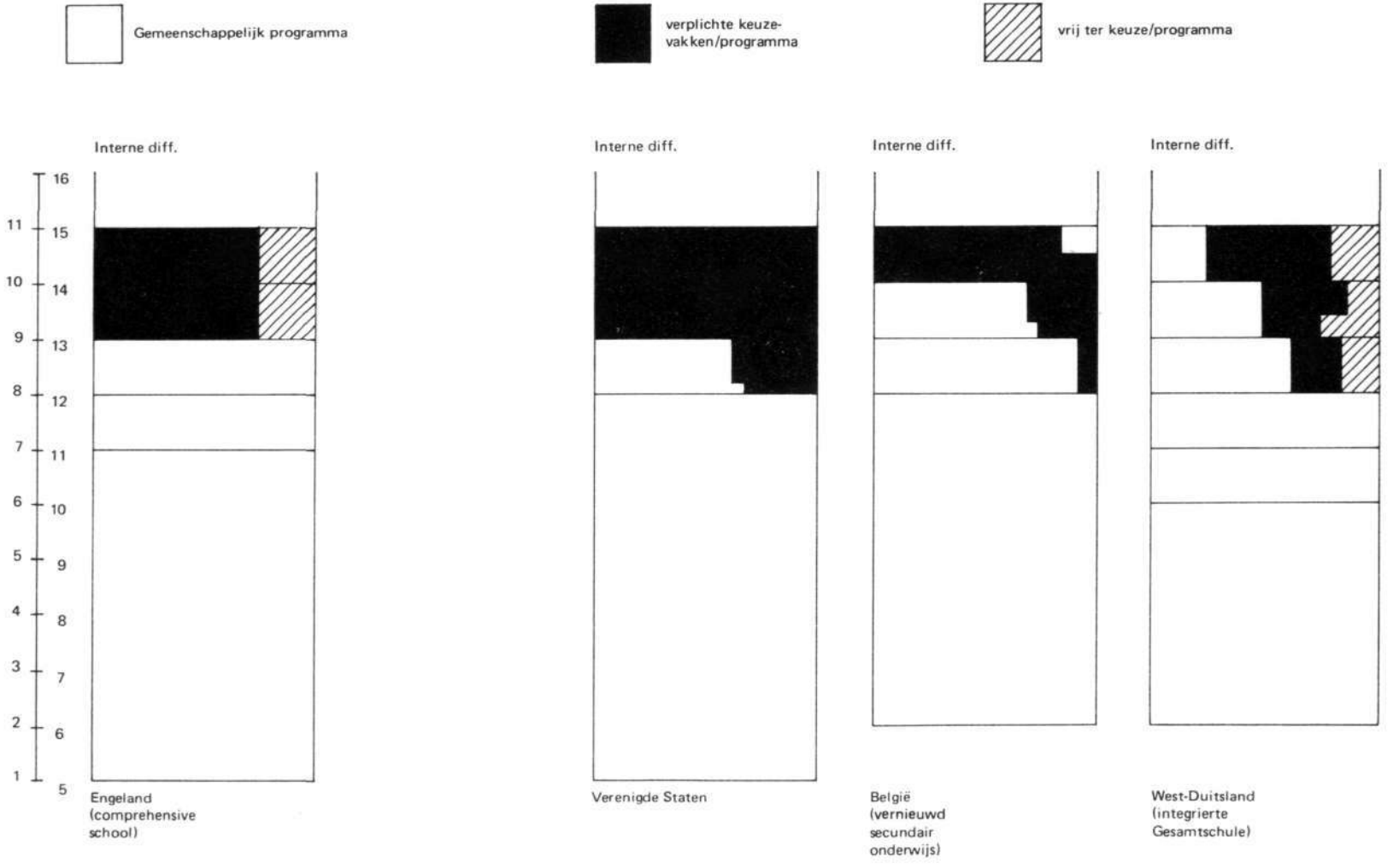

Diagram IV: Differentiatie in het Voortgezet onderwijs (eerste fase)

Hoe lang gaan leerlingen in de verschillende industriële landen gezamenlijk naar school?

Diagram V

